

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MART 1969

İÇİNDEKİLER :

Bilmecelerimiz	Vehbi Cem AŞKUN
Halk Türkülerimiz : "İnce Giyerim İnce"	Seyfi KARABAS
Gaziantep Salnamesiyle İlgili Bir Açıklama	Sakir Sabri YENER
Yönetken'in Ardından	Cevad Memduh ALTAR
Yönetken İçin : Ölümsüz Olmak ve Sonra Ölmek	Veysel ARSEVEN
Macaristan'da Türk Zanaatları ve Tesiri (II)	Dr. Géza FEHÉR
"Şeytan Bunun Neresinde" ve Kaynağı	Cahit ÖZTELLİ
Folklorcularımız : Sükrü Elçin	Ali Rıza ÖNDER
Hacı Murat Kuşu (Baykuş) Hakkında Efsaneler	Nevzat GÖZAYDIN
Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfatlar ve Sıfat Takımları	İ.Z. BURDURLU
Atışma Birincisi Âşık Yaşar Reyhânî (3)	Muhan BÂLİ
Türk Folklor Kurumu'nun Yıllık Kongresi	Bora HİNÇER
Tavuk Çobanı Dede Masalı	Numan KARTAL

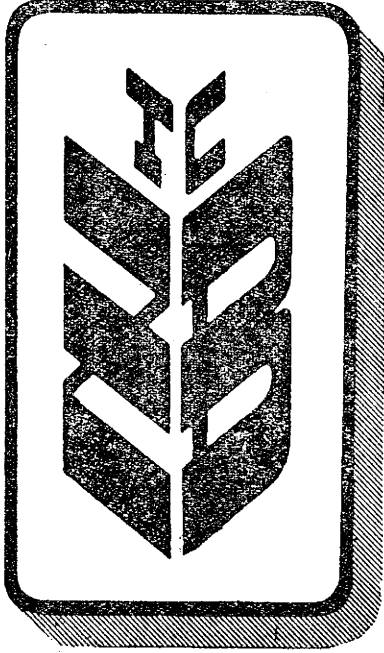
BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 236

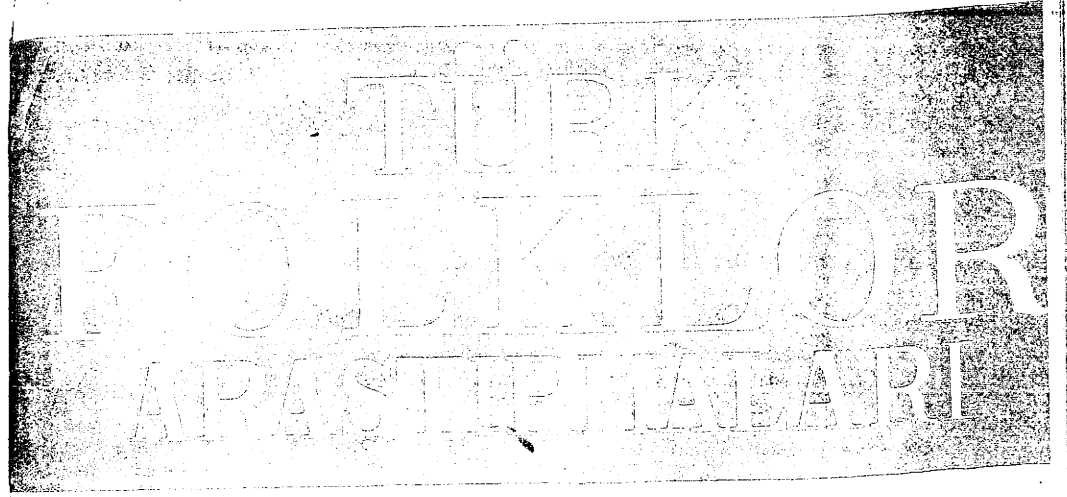
KURUŞ : 100

tasarruflarınızı
değerlendirmek için
size
yol gösterecek ışık

HER YERDE HER ZAMAN
T.C.ZİRAAT BANKASI
olacaktır

MART 1969

İÇİNDEKİLER :

Bilmecelerimiz	Vehbi Cem AŞKUN
Halk Türkülerimiz : "İnce Giyerim İnce"	Seyfi KARABAS
Gaziantep Salnamesiyle İlgili Bir Açıklama	Şakir Sabri YENER
Yönetken'in Ardından	Cevad Memduh ALTAR
Yönetken İçin : Ölümsüz Olmak ve Sonra Ölmek	Veysel ARSEVEN
Macaristan'da Türk Zanaatları ve Testri (II)	Dr. Géza FEHÉR
"Şeytan Bunun Neresinde" ve Kaynağı	Cahit ÖZTELLİ
Folklorcularımız : Şükrü Elçin	Ali Rıza ÖNDER
Hacı Murat Kuşu (Baykuş) Hakkında Efsaneler	Nevzat GÖZAYDIN
Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfatlar ve Sıfat Takımları	I.Z. BURDURLU
Atışma Birincisi Aşık Yaşar Reyhâni (3)	Muhan BÂLI
Türk Folklor Kurumu'nun Yıllık Kongresi	Bora HİNÇER
Tavuk Çobanı Dede Masalı	Numan KARTAL

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 236

KURUŞ : 100

ana
sevgisi,

YAVRUNUZUN
HAYATTAKİ EN
KUTSAL
SEVGİSİ

tahsil

bursu

İKRAMIYESİ,

İSTİKBÂLİNİN GARANTİSİ

TÜRKİYE

VAKIFLAR

BANKASI

(Basın : 60394 - A. 20472 - 26)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

NO. 236

MART 1969

YIL : 20 — CİLT : 12

Bilmecelerimiz

Yazan : Vehbi Cem AŞKIN

— 1 —

Titreyerek yaklaşır
Ölümlü kucaklaşır,
İşte gizli bu kuvvet
İnsanlarla cenkleşir.

Erzincan bir deprem bölgesidir. Tarih boyu bu talihsiz ilimiz sallanmış ve her sallanışında da binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur. Son büyük depremde de şehrin 17 bin nüfusundan 14 bini toprak olmuştur. Bu yüzden yukardaki bilmecenin "cevabı da: Deprem" dir.

— 2 —

Bir zarı altın, bir zarı gümüş. Eline alırsan cansız. Murat edersen canlanır. Hastaya, sağa, gereklidir.

Neymiş, nüyümüş, "Yumurta" değilmiş. Demek suretiyle cevaplandırılmış olur.

— 3 —

Etten kantar, altın tartar. Bu bilmecenin bilemiyene, bilmececi, ne veriyorsun veya hangi şehri veriyorsun sorusunda bulunur. İzmir'i veriyorum dediğinde, hemen bilmececi şu şekilde bilmecesini çözümler :

İzmir'e varayım, yiyeyim içeyim, mura-dına geçeyim. Neymiş, nüyümüş, "Kulak" değilmiş. Der ve bir başka talibine yeni matalını sunar :

— 3 —

Ektim dut, bitti nohut, dalları söğüt, meyvası armut. Neymiş, nüyümüş, "Pamuk" değilmiş.

Anadoluda ne sinema, ne de tiyatro vardı. Uzun kış gecelerinde bayanlar arasında "Herfene" ler, erkekler arasında da "sıra" lar tertiplenirdi. Herfenelerde bir sokağın bayanları kendi aralarında anlaşarak bir evde toplanırlardı. Her ev kendine verilen yemeği yapar, akşam üzeri toplantı yerine gelirdi. Yemekler yenir, kahveler içilir, daha sonra kavurğa, hedik gibi buğdaydan yapılmış eğlencelikler ortaya çıkardı. Bu arada Sivas gibi soğuk şehirlerde ahır şekillerinde toplanılır, boncuk boncuk olmuş kara pekmez katılmak suretiyle bir nevi tatlı da yenirdi.

Bu arada türküler söylenir, halaylar çekilir, arkasından da maniler okunur, ondan sonra da "matal" denilen bilmecelere sıra gelirdi. Bunun kendine özgü bir söyleyiş geleneği vardır. Bilmecenin söyleyen; Matal satarım der ve talibine sormaya başlardı. Eğer bilirse ne âlâ, bilmemezse matalcı, bir memleket bağışlamadan matalın cevabını söylemezdi. Bunu rahmetli seçkin ozanlarımızdan Kemalettin Kamu bir şiirinde şöyle dile getirmiştir :

Bir çetin bilmece sorsam Paşadan.
Söylemem memleket bağışlamadan,
Mutlaka İzmir'i isterim anne.

Erzincan'da bulunduğum zaman bazı bilmeceler derledim. Onları sırayla sunacağım. Bunların çoğu tekerleme şeklindedir. Yani kafiyeli ve kendine özgü ölçülüdür.

"İnce Giyerim, İnce,"

Yazan : Seyfi KARABAŞ

Halk türkülerimizi, basit insanların basit deyişleri olarak görmekten vazgeçmenin zamanı çoktan geldi. Onları birer şiir olarak ele alıp incelemediğimiz sürece edebiyatımızın birçok güzel şiirini okumak zevkini tatmadan yaşıyoruz demektir. Türkçe'sini yetersiz bulduğundan olacak, İtalyanca'dan Almanca'ya kadar birçok batı dillerinden kelimeler alan, şekil bakımından Türk şiirini pek çelimsiz bulup işi "tragedyalar" falan yazarak çözümlenmeye çalışan kültürlü şairlerimizin; eleştirilme belâsından azade, her yıl aynı şeyleri okutan güngörmüş edebiyat profesörlerimizin bu türkülerden öğrenecekleri birçok şey vardır.

Aşağıdaki yazı, türkülerimizi şiir olarak ele alma yolunda bir denemedir. İncelemek için seçtiğim türkü çok güzel de nebilecek bir türkü değildir. Aksine. Yapılacak bir sıralamada sonlarda kalması gerekecek bir türkü. Sebebini de hemen söyleyeyim. Şiir değeri su götürmez bir türkü seçseydim bazıları "İyi ama böyle

kaç tane bulabilirsin ki?" diyebilirdi. Böyle bir söze verilecek cevap, bütün türküler incelenmeden kesin bir şey söylenemeyeceğidir. Bu şekil konuşmalara baştan daha meydan vermemek için zayıf bir türküyü seçtim. Bakalım şiir olarak kaç para eder? Diğerlerini varın siz düşünün.

İnce giyerim ince
Pembe yakışır gence
İnsan bir hoş oluyor
Sevdiğini görünce

Ooo sen yana ben cama
İkimizin resmini çıkarsınlar yan yana

Derelerin cakılı
Nerden aldın akılı
Döne döne oynuyor
Abeyimin cakırı

Ooo sen yana ben cama
İkimizin resmini çıkarsınlar yan yana

İlk iki mısra güzel bir özlü anlatım örneği. Bir kız kendisi hakkında bir şeyler

bir başka şekli de şudur; Ağaça vurdum bir karga, içi dolu kavurga. Bir başka şekli de şudur: "Çarşıdan aldım bir tane, eve getirdim bin tane." Bu sonuncusu Erzincanda söylendiği gibi, yurdun başka yerlerinde de söylenmektedir. Zaten bu bilmece bir yere özgü değildir. Bütün yurdu kapsar. Yalnız bazı değişikliklere uğrar. Örneğin: Sivas, buğdayın kavrulmuşunu çok sevdiği için, onu "kavurga" ile dile getiriyor.

— 6 —

Baharı haber verir, Bülbüle neşe verir,
Her renk entari giyer, Bahçelere şan verir.
Bunun da cevabı : "Gül" dür.

— 7 —

Alçak dallı, yemesi ballı. Bu da baharın meyvasıdır. Alçak yapılı, meyvası tatlı olan "Çilek"...

— 8 —

Üç ayaklı, Bir bacaklı. Bu, soğuk şehirlerimizin bilmecevidir. Bu mevsimde odalarımızı ısıtan "Soba" dır.

anlatıyor. İnce ve pembe elbiseler giydiğini söylüyor. Ama bunu öyle bir canlılık ve sıcaklıkla söylüyor ki genç bir kızın neşe, canlılık, ümit dolu sınımsız dünyasına bir çırpıda giriyoruz. "İnce", "pembe", "genç", gibi kelimeler bir anda sözlük anlamlarının dışına taşıyorlar. Birleşip empyonist bir tablo yaratıyorlar. Apaydınlık bir tablo bu. Bu kıza "Niye ince giyersin?" ya da "Gence niye pembe yakışır?" gibi sorular sormak boşunadır. O, düşünmenin, dîbine erişilmez sorular sormanın peşinde değil; yaşamının, genç olmanın zevkini almış, başdöndürücü bir hızla yaşıyor. Böylesine bir canlılık ve güven duygusu karşısında susmak en iyisidir. O da zaten başka bir şey yapmamızı beklemiyor ve gençliğini bir kere daha haykırmaya devam ediyor.

Gerçekten çok genç, çok saf bir kız bu. Sevgilisini görünce duyduğu şeyleri "bir hoş olmak" la anlatabiliyor. Böyle olmanın ne olduğunu herkes bilir de sözlerle anlatamaz. Şiir anlatım değildir, duygudur diyenlerin kulakları çınlasın. Bu kızın derdi duyguları anlatmak, onlara isim vermek değil, onları yaşamaktır. Kendi diliyle konuşup devam ediyor.

Nakarata geçmeden önce ilk kıtada, gençlik ve yaşamak temasıyla birlikte işlenen bir başka temayı da görmek bu "basit" şiiri tam anlamak için gereklidir. Bu temaya "genellik" diyebiliriz. "Ben bir hoş oluyorum." demiyor kız. "Sevgilimi" görünce demiyor. "Genç olduğum için bana pembe yakışır." demiyor. Özellikle üçüncü ve dördüncü mısralar çok güzel bir anlam taşıyorlar. Sevgilisini gören her insan bir hoş olur demiyor aşlında. Yani, ikinci mısra başlıyan genelleştirme dördüncü mısraya geldiğimizde çok sağlam bir şekilde geliştirilmiş oluyor. Konuşan genç kız artık belli bir köyde yaşayan, belli bir ada sahip tek bir kız değildir. O şimdi bütün genç kızların, daha doğrusu, gençliğin sembolü olmuştur. Niye gençliğin dersenez, çünkü erkekler de sevdiklerini görünce bir hoş olurlar derim; üçüncü ve dördüncü mısralarda konuşan insanın cinsiyeti belirsizdir. Böylece ilk kıtada, bütün insanların aşık olduğu bir dünya yaratılmış oluyor. Ayrıca, kızın sevgisine ne kadar inandığı anlatılmış oluyor.

Nakarata kısa ama çok şeyler anlatıyor. "Sen yana ben cama" bu iki sevgilinin buluşmalarını, sevimlerini anlatıyor. Erkek gece gelip camı tıklatıyor ve yana çekiliyor. Tıkırtıyı kızıdan başkası duymuşsa ona görünmek istemez elbet. Kız da hemen cama koşup duyduğunu, biraz sonra dışarı çıkacağını belli ediyor. Bunun dışında ilgi çekici bir şey daha var bu mısra. Anlatılan iki hareket birbirini hızla izliyorlar: "Sen yana - ben cama"! Kızın bu durumu ne kadar sevdiği mısranın başındaki "ooo" ile gösteriliyor. Çocuksu bir oyunun saf zevkini buluyor bu gizli buluşmalarda. Gece bir erkekle buluşan bir kızın pek te çocuksu olmadığını düşünebilir insan. Doğrudur da. Ama, bir takım art düşüncelerin, gizli korkuların etkisi altında çekinerek hareket etmediğini göstererek bu kız, çocukluğun saflığını devam ettirebildiğini gösteriyor. Çocukluğun saflığı cinsel ilişkilerle birleştirilirse ne olur? Çeşitli toplumsal baskılar yüzünden yozlaştırılmış bir ilişkinin doğmasına engel olunur. Bu şiir yozlaştırılmamış bir sevgiden bahsediyor. İlk kıtadaki saf gençlik teması nakaratta bu şekilde kendisini gösteriyor.

Nakarata ikinci mısrası da "genellik" temasını devam ettiriyor. Köylerimizde fotoğrafçılar pek bol (!) olmadığı için kızın hatıra olsun diye fotoğraf çektirmek istediğini düşünmek doğru olamaz. Sonra, niye "çıkarsınlar"? Bir fotoğrafı doksan kişi çekmez ki... Köylüler çok seyrek fotoğraf çektirirler. Benim aklıma gelen bir askerlik hatırası, bir de evlenmeler. Kız sevgiliyle askerlik hatırası çektirmek istemeyeceğine göre olsa olsa telli duvaklı bir fotoğraf çektirmek istiyordur. Yani, evlenmek istediğini anlatmak istiyor! Bu ihtimali kabul edersek iki zorluğu yenmiş oluyoruz. Birincisi, "çıkarsınlar" sözünden öğrendiğimiz birçok fotoğrafçının varlığı. Evlenmeyi bir fotoğrafla sembolleştirirseniz, o fotoğraf gerçekten birçok fotoğrafçı tarafından çekilebilir. İkincisi, kızın ve erkeğin birlikte fotoğraf çektirmelerine ihtimal verebilmek. Bu çözümün kabul edilmesi ayrıca şiirin bütününe de uyuyor. "Çıkarsınlar" kelimesindeki çoğul takısı mısrayı anlamamıza yardım etmekten başka "genellik" adını verdiğimiz temayı da devam ettiriyor. Bu fotoğrafın çekilmesine

— 4 —

Karşıdan baktım al, yanına vardım dal,
ağzına attım bal.

Gerçekten karşıdan bakınca sadece dalını görürsün. Yaprakları uzaktan bu meyveyi gizler. Yaklaşınca kırmızı kırmızı görürsünüz. Bir tane koparıp ağzınıza attınız mı tadına doyamazsınız. İlk baharın ilk meyvelerinden olan "Kiraz" değil mi?

Bilmeceye muhatap olan biraz ipucu aramak maksadıyla bilmececiye sorar: Yenilir mi, içilir mi? Yukardaki gibi bir bilmece için, "Hem yenilir, hem de içilir, Bu mevsimde bulunmaz." Demek suretiyle ona bir kolaylık gösterir.

Bunlar Türk zekâsının birer orijinal belgeleridir. Gerek düşünce, gerek zekâyı işletme bakımından önemlidirler. Anlayışı yüksek olanlar hemen bulurlar. Bundan yoksunlarsa bulamaz, durmadan bilmececiye memleket bağışlarlar.

— 5 —

Mini mini fincan, İçi dolu mercan. Bunun gözümü "Nar" dır. Sivas'ta bunun

herkes davet ediliyor. Herkesin, bütün insanların işidir bu. Sevgilisini görünce bir hoş olan insanın şimdi de fotoğrafı çekmesi isteniyor. Erkek kadın ilişkilerinin bir sonucu olarak evlilik böylece bütün insanlara uygulanmış oluyor. Bu şiirde konuşan kız için öyle bir ilişkiyi başka bir şekilde bitirmeyi düşünmek bile imkânsız.

Ele aldığımız şiirle doğrudan doğruya ilgisi yok ama, burada bir şeyi söylemek yerinde olacak sanıyorum. Batı dünyasıyla az çok tanışmış, kadının ve erkeğin rahatça görüşmelerinin tabii olduğunu, "beraber çıkan" iki insanın muhakkak evlenmeleri gerektiği bilincine varmış bir insan hemen evlenmeyi düşünüyor diye bu kıvılcık dar görüşlü bulabilir. Ama böyle düşünmeden önce türkülerimizdeki evlenmeye karşı tutumu incelemek gerekir. Meselâ "Burçak Tarlası", "Kızlıklar Oldu mu" ve "Çıkrık Benim Tel Benim" adlı türkülerini incelemekle oldukça yeterli bir cevap bulunabilir. Ama şimdi konumuz o değil. Bence bu kızın aklındaki o çeşitlenmiş bir evlenmedir ve onu peşinen dar düşünceli diye damgalamak doğru değildir.

Gelelim ikinci kıtaya. Bu kıtada "saf gençlik" ve "genellik" temaları daha da geliştiriliyor ve birbirlerine bağlanıyorlar. "Derelerin çakılı" dendiğinde küplere binmeyecek bir kız düşünmek zordur. Böyle bir hakareti kızın sevgilisinin kardeşinin yapacağını düşünmek daha da zordur. Diğer bir ihtimal de, "derelerin çakılı"nın bir övgü olmasıdır. Bunu anlamak için kıtanın sonundan başına gitmek en kestirme yol gibi görünüyör bana.

"Abeyimin çakırı" kolayca anlaşılıyor. Ağabeyinin sevgilisi çakır gözlü. Bu kız "Döne döne oynuyor". Bu türkünün doğduğu Trakya köylerinde kızlar ve kadınlar düğünlerde genellikle çok basit bir "oynayanlar", yani dans ederler. Bu dansa yapılan bir iki ekleden birisi kadının, karşısında dans eden kadınla yer değiştirilmeden kendi etrafında yavaşça dönmektedir. Demek ki bu şiirde sözü geçen kız dans ederken bu hareketi de yapıyor. Daha doğrusu yeni yeni yapmaya başlamış. Çünkü sevgilisinin kardeşi "Nerden aldın akılı" diye kendi kendisine düşünüyor (Kız dans ederken çocuğun onunla konuşmasına imkân olmadığı için ona sorması söz konusu değildir). "Nerden al-

dın akılı" diye düşündüğüne göre kızın o hareketi de yapması çocuğu oldukça şaşırtmışa benzer. Çocuğa göre bu kız böyle "numaralar" yapamayacak kadar saf bir insan. Kıtanın ilk mısrasına geçmeden önce çocuğun böyle düşünmesinin önemi üstünde durmak iyi olur. Köylerimizde bir gayri resmî posta teşkilâtı vardır ki resmî posta teşkilâtından çok daha fazla iş yapar: Sevgililer arasında götürülüp getirilen mektuplar! Bu çocuk ağabeyiyle sevgilisi arasında çok mekik dokumuş olabilir. Onun için kızın hareketlerini yakından görmüştür; onu çok iyi tanyordur. "Nerden aldın akılı" diye düşünce yürütmesi bence bunu gösteriyor. Eğer bu doğruysa, çocuğun kız hakkında düşündükleri, onun çok saf olduğunu itiraf etmesi, diğer insanlar tarafından kızın kişiliğinin tanınması anlamına gelir. Çocuk onu yakından tanıyan bir insan olarak konuşuyor ve onun güzel kişiliğini kabul ediyor. Şimdi gelelim "Derelerin çakılı" sözüne. Kıtanın diğer üç mısrası hakkında söylediklerimiz doğruysa bu sözün de bir övgü olması gerekir. Yoksa kıta hakkında söylediklerimiz yanlışdır. Kelimesi kelimesine alınırsa bu söz yanlış bir sözdür; bir çakıl ancak bir derede bulunabileceğinden derelerin çakılı olamaz. Ama bir çakılın üstünden birçok dereler "geçebilir"; yani, birçok dereyi dolduracak kadar çok su bir çakılın üstünden geçebilir. Bu anlamda, bir çakıl "derelerin çakılı" olabilir. Peki ne demektir bu? Bir çakılın üstünden tonlarca su geçse ne çıkar? Hiç tabii, yalnız çakıl yıllarca sular tarafından yıkandığından tertemiz bir çakıl olur! Eğer bu çözümlenme doğruysa, çocuğun kıza duyduğu saygı ve sevgiden şüphe etmeye hiç yer yok. Onun için bu kız, yıllarca sular tarafından yıkanmış bir çakıl kadar temiz, saf bir kızdır.

Sonuç olarak, bu şiir, ilk gençlik günlerinde yaşamaya duyulan büyük tutkuyu ve o tutkudan doğan evlenme isteğini anlatıyor. Elle tutabileceğimizi hissettirecek kadar canlı, elbisesinin ve gözlerinin rengine kadar birçok şeyini bize öğrettiği bir kıvılcıkla işe başlıyor. Ama türlü geliştiğe söylenen şeyler bütün insanları her çağda ilgilendirecek cinsten şeyler. Bunu yapabildiği için de bu şiir, değerli edebiyat eserleri arasında bir yer kazanıyor.

Gaziantep Salmamesiyle İlgili Bir Açıklama

Yazan : Şakir Sabri YENER

Bu derginin 1968 tarih ve 227 sayılı nüshasında "Eski bir Gaziantep Sâlnâmesi" başlıklı bir araştırma yazıyla bundan 100 yıl önceki Antep'i her yönüyle yansıtan el yazması bir "Antep Yıllığı" nı tanıtmıştım. Maarif-ül-Bilâd adlı Arapça bir kitaptan alınıp bu yıllığa Arapça ibaresiyle aktarılan "Aynıtıp" maddesinin de Türkçe çevirisini vermiştim. O yazımda Maarif-ül-Bilâd kitabının "Ebülfida"nın eseri olduğunu sandığımı da not etmiştim.

Bu çevirinin bir pasajı şu idi :

"... Aynıtıp'ın bostanları, bağları, sayılamayacak kadar çok meyve bahçeleri bilür gibi nehirleri var. Üzüm, erik, elma, kayısı, zerdali, incas gibi meyvaları, domates gibi sebzeleri o kadar çok ki yerli halkı idare ettikten başka fazlası götürülür Halep'te satılır."

Değerli eleştirmemiz Bay Kerim Yund, dergimizin 229 no. lu nüshasında çeviri yazımı eleştiren bilimsel bir yazı yayınladılar. Yazının başlangıcında bana karşı olan sevgilerini de dile getiren bu nazik yazının bir paragrafı şudur :

"Yazar bundan yüz yıl önce el yazması ile hazırlanmış (Antep Sâlnâmesi) adlı bir kitap görüyorlar. Burada "Ebülfidâ"nın olduğunu sandığı ve böyle not ettiği Arapça Maarif-ül-Bilâd (Maarif-ül-bilâd olacak) adlı kitaptan alınıp Arapça ibaresiyle yıllığa aktarılan "Aynıtıp" maddesini yıllığa koymuşlar. Bunun Türkçesini Şakir Sabri Yener bize veriyor. Bu çeviride şöyle bir cümle var : "Domates gibi sebzeleri o kadar çok ki.."

Ebülfidâ 1273 - 1331 Milâdi yıllarında yaşamıştır. Maarif-ül-Bilâd bu yazarına bu eserde domates sözünün geçmemesi gerekir. Çünkü bu bitki Dünya'ya Amerika'dan gelmiştir. Türkiye'ye 18. Asırda geldiği bilinmektedir. (Bk. Dr. Sait Ekinci. Kârlı domates yetiştirilmesi. Sf : 2)

Yukarıdaki gerçeğe göre Ebülfidâ'nın yaşadığı zaman Amerika bulunmamıştı. Sâlnâmede söz konusu edilen Maarif-ül-Bilâd (Maarif-ül-Bilâd) başka birisinin e-

seri olmalı. İllâ ki, domates sözü yanlış, ya da artık tercüme edilmiş ola."

Yund'un bu yazısını okuyunca, not defterimdeki "Maarif-ül-Bilâd" dan alınıp o sâlnâmeye aktarılan Arapça ibareyi tekrar gözden geçirdim. Kerim Yund Beyin isabetli teşhislerine hayran oldum çünkü o ibarede domates sözü geçmiyor. Yalnız yukarıda adları yazılı meyvalar var. Salçası nasıl ki bir çok yemeklere karışırsa, domatesin kendisi de gelmiş, dalgınlıkla yazıya karışmış.

Benim bu hataya düşmemin nedeni şu olsa gerek :

Maarif-ül-Bilâd'da sayılan Aynıtıp meyvaları arasında hırıltılı "H" lerle yazılı bir "HUH" sözcüğü var. Ahterî'ye baktım, HUH : Şeftali demekmiş. Anlaşılan ben o yazıyı yazdığım zaman bu kelimenin anlamının domates olduğunu sanmışım ve çeviri yazıma öyle işlemişim. Hatamı kabulleniyorum, Kerim Yund Beyden ve bütün okurlarımdan özür dilerim.

"Kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz." "Yanlış da bir nakış" diye bir söz var. Benim yaptığım bu yanlışlık da bir nakış yaptı : Kerim Yund Beyin değerli bir yazısını daha bize kazandırdı. Kendilerine yürekten teşekkürü zevkli bir ödev sayarım.

Araştırmacılık, eleştirmecilik, zor, çileli işlerdir. Kitap ister, bilgi ister, çalışmak ister. Benim gibi kitaplıktan yoksun, yaşlı bir insanın artık bu işten elini, eteğini çekmesi gerekir ama ne yapayım bu tatlı belâdan bir türlü yakamı kurtaramıyorum. Ahşanlılık. Zaten "Belâ" ile "Bal" sözcüklerinin harfleri de bir değil mi?

Şimdi Maarif-ül-Bilâd kitabının, Ebülfidâ'nın eseri olmadığı hem üstadımın eleştirmeleriyle, hem de benim tekrar araştırmalarımla gün ışığına çıkmıştır.

Peki, o halde bu kitap kimin eseridir, hangi tarihte yazılmıştır? Sayın Kerim Yund Bey'den ve bütün bilim otoritelerimizden bu hususta beni aydınlatmalarını tekrar rica ediyorum.

Kitabın Ebülfidâ'ya ait olmadığı su yüzüne çıktığı için artık Kerim Beyin, o ya-

Yönetken'in Ardından

Yazan : Cevad Memduh ALTAR

Halil Bedi Yönetken'i 28 Aralık Cumartesi akşamı kaybetmiş olduğumuzu, aynı gün radyodan öğrendik. Bu ölüm, sanat dünyamızı olağanüstü bir kültür adamından yoksun bıraktı. Otuzbeş yıllık meslek arkadaşlığının sıkıntılarına, dertlerine, Halil Bedi Yönetken ile omuz omuza göğüs germiştik; mutlu anların sevincini birlikte paylaşmıştık. Bizi birbirimize yaklaştıran temel faktör, daha çok mesleğin kalem yönü olmuştu. Atatürk Devrimlerinin, çok - sesli çağdaş Türk sanat - müziğine getirdiği ve getireceği yeniliğin yorumunu yapmaktan haz duyardık.

Yönetken'i ilk olarak 1933 yılında Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsünde tanıdım. Bu karşılaşma bizi kısa zamanda birbirimize bağlamaya yetti. Yıllar boyunca gelişen meslek arkadaşlığımız, çalışmalarımızı daha da verimli kıldı; yazılarımız, radyo konuşmalarımız, hep reformda verimlilik ilkesine yöneliyordu. Nitekim Ankara Devlet Konservatuvarının kuruluşuna Halil ile birlikte emek verdik; çok - sesli çağdaş Türk sanat - müziğine temel olması gereken folklorumuzun araştırılıp derlenmesine birlikte koştuk; memlekette çağdaş besteciliğin gelişimine opera sanatının doğuşuna birlikte çaba harcadık; Türk icracılığının milletlerarası değerdeki üstün gücünden birlikte gurur duyduk.

1934 yılı, çok - sesli çağdaş Türk sanat - müziğinin kader yılı idi. Yurtta bu tür sanatın doğuş, oluş ve gelişimine temel olan

batılı anlamdaki eğitim - öğretim kurumunun organize edilmesi kararı, ilk olarak bu yılda alınmıştı. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğünün kurulması ve Ankara'da bir Devlet Konservatuvarının meydana getirilmesi anlayışını sağlayan toplantı, ilk önce Bakan Abidin Özmen'in başkanlığında, Tâlim ve Terbiye Dairesi Kitaplığında yapıldı. (26. 11. 1934).

Bu toplantının gündeminde yeralan kolların, müzik pedagojisi yönünden olduğu kadar, vatandaşın müzik eğitimi yönünden de incelenip karara bağlanması gerekiyordu. Yaklaşık olarak altmış üyesi bir araya getirmiş olan bu toplantıya, aralarında Halil Bedi de bulunmak üzere sadece sekiz meslek adamı katılmıştı. Üç günlük çalışma süresi sonunda başkanlığa sunduğumuz raporda öngörülen tekliflerin programlaştırılarak tezelden uygulanması üzerinde anlaşmaya varılmıştı. Toplantının dağılmasını izleyen günlerde ünlü eğitimcimiz Cevat Dursunoğlu, Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğünü de yönetmeye memur edildi ve Dursunoğlu ilk iş olarak Genel Müdürlüğe bağlı bir Güzel Sanatlar bölümü kurdu ve başına Halil Bedi Yönetken'i getirdi. Halil Bedi, kendisine inanla verilmiş olan görevden memnundu ama, çok sevdiği öğretmenlikten uzak kalmak, kısa bir süre sonra onu tedirgin etmeye başladı. Halil, bir yıla yaklaşık süre içinde görevini gereği gibi yürüttü ve eninde sonunda tekrar öğretmenliğe döndü. (1936).

1935 yılında Cebeci'deki Musiki Muallim Mektebinin bazı sınıfları, ünlü uzman Paul Hindemith'in yardımıyla Devlet Konservatuvarının ilk sınıfları olarak düzenlenmişti. Halil Bedi, aynı yıl Gazi Eğitim Enstitüsünden Konservatuvara nakledildi. Ben de aynı yıl içinde Devlet Konservatuvarında Müzik Tarihi ve Sanat Tarihi derslerini okutmaya başladım. Bu tarihten itibaren Halil Bedi Yönetken ile uzun süre yanyana çalışma fırsatını elde ettim, ve onu daha da yakından tanıdım. Halil Bedi, 1935 yılından sonra, kendini daha çok folk-

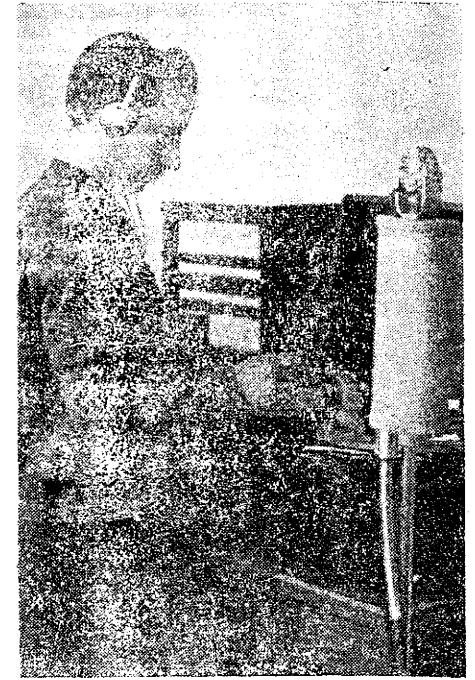
lor araştırmalarına verdi. Folklor gezileri ile, yerinde yapılan derlemeler, Halil'in bu branşta da ihtisas yapmasına imkân sağladı. Yönetken'in ideali, yurdun bütün bölgelerindeki folklor, hazinelerini bir araya getirmeye ve bir halk müziği arşivi kurabilmektir. Halil, tek sesli geleneksel müziğin modâl kuruluşunu, daha Prag'da öğrenci iken bilimsel metodlarla inceleyip yorumladı. Halil'in bu önemli tezi, hocası büyük Çek bestecisi Alois Haba'yı da etkilemişti.

Millî sanat konusunda Halil'in ısrarla savunduğu gerçek şu idi : Türk müziği de, milletlerarası değerdeki çağdaş kişiliğe ulaşmanın bütün şartlarına gereği gibi sahip olan bir müziktir; ve özellikle folklor müziğimiz, yeni Türk sanat - müziğine tek kaynak olmanın niteliğini taşımaktadır. Bu konuda temel sorun, yüzyıllar boyunca, çeşitli sebeplerle meydana gelen engelleri aşabilmedir.

Halil Bedi, daha Prag'a gitmeden savunduğu bu görüşte haklı idi. Nitekim o devrin Türk musikisi bilgini rahmetli Rauf Yekta Bey ile olan uzun süreli kalem savaşını da Halil bu ilkeye yöneltmişti; ve muarızlarını susturmayı da bu yoldan başardı. Kaldı ki, Rauf Yekta Bey ile Yönetken arasındaki görüş farkını kolayca kapamaya imkân yoktu. Çünkü Yönetken, çok gecikmiş bir gelişimin tezelden gerçekleştirilmesi zorunluğunu savunurken, Rauf Yekta Bey tamamen aksi tezi savunuyordu. Türk müziğinin değişmezliğine inanarak aksi tez, her şeyden önce eşyanın tabiatına aykırı idi ve değişmezlikte ısrar, Türk sanatını, gelişim kanununun gereklerinden yoksun kılmakta, sadece bir arşiv ve bir müze malzemesi olmaya mahkûm etmekte idi.

O günden bugüne arkaya attığımız yıllar, Yönetken'in, müziğimizin çağdaş düzeyde gelişip olgunlaşması tezini ısrarla savunmakta ne kadar haklı olduğunu gösterdi; bilimsel temele dayanan çok - sesli çağdaş Türk sanat - müziği, millî olduğu kadar, milletlerarası plânda da lâyık olduğu yeri eşit hak ve düzeyde aldı.

Halil Bedi Yönetken, müzikte gelişimin, sanat dünyasının başka güzelliklerini de gereği gibi tanımakla mümkün olabileceğine inanıyordu. Onun için Yönetken, okuduğu memleketin dünya literatürüne

Yönetken 1937 de Devlet Konservatuvarı'nda ses alma makinesi başında.

mal olmuş eserlerini, özellikle ünlü bir eser olan Satılmış Nişanlı operasını güzel Türkçemize - N. Taşkıranla birlikte çalışarak kazandırdı; ve bu eserin parlak temsili, Çek Başbakanı Dr. Beneş'in, zamanın Millî Eğitim Bakanına Çek milletinin şükranını telgrafla bildirmesine vesile oldu.

Millî ve milletlerarası plânda sevilen, sayılan bir sanat adamı olan Yönetken'in geçen yıl çok sevdiği eşi Bedia'yı kaybetmesi, acıların en büyüğü olmuş ve bu olay Halil'in ölenmesi imkânsız üzüntülere kapılmasına sebep olmuştu. Halil Bedi Yönetken'in âni ölümünün, kültür dünyamızı büyük bir müzik öncüsünden yoksun kıldığı bir gerçektir. Tek tesellimiz, Yönetken'den feyiz almış binlerce öğrencinin, binlerce müzikseverinin varlığıdır; ve çağdaş bir sanata yönelme zorunluğunu gelecek kuşaklara tanıttıkları olanlar da, gene Yönetken'in yetiştirdiği öğrenciler ve eğitimi müzikseverlerdir.

Son Acımız Üzerine :

Ölümsüz Olmak Ve Sonra Ölmek

Yazan : Veysel ARSEVEN

Bir kuşak göçüyor ülkemizden ölümsüzler diyarına. Bir folklorcular kuşağı: Vahit Lütüfî Salcı, Mehmet Halit Bayrı, Ali Rıza Yalçın, Mahmut Rağıp Gazimihal, Ferruh Arsunar, Muzaffer Sarısözen, Ahmet Kutsi Tecer... Ve şimdi de Halil Bedi Yönetken.

Yüzyıllar boyunca, ancak yabancıların ilgisini çeken, yabancılar tarafından derlenip toplanan, üzerinde bilimsel incelemeler yapılan Türk folklor müziğini gün ışığına çıkaran, onun vazgeçilmez bir değer olduğuna inanan ve bu uğurda ömürleri boyunca çaba harcıyan bir kuşak. Bu öylesine bir göç ki, arkada, sadece doldurulması güç bir boşluk, bir ümitsizlik kalmak tadır. Bir ölümsüzler kuşağının göçü.

Bir Fransız sanatçısına

— Siz milliyetçi misiniz, diye sorulduğunda, o :

— Hayır, ben milliyetçi değil, millî'yim, diye karşılık verir.

İşte, adlarını saydığımız kuşak da, bizim için artık "Millî" leşmiş ve Türk Folkloruna yaptıkları hizmetlerle ölümsüzler arasına katılmış kimselerdir.

Halil Bedi Yönetken'in maddesel yaşamı sona erdi. Ama, düşüncelerinin, çalışmalarının ve araştırmalarının ürünü olan kitapları, makaleleri, irili ufaklı okul şarkıları, marşları ve başka ülkelerin müzik eserlerinden yaptığı güzel adaptasyonları onun ruhsal yaşantısını sürdürecektir. Ölümsüz yanlarıdır.

Ölen bir kimsenin ardından, kişisel duygulara kapılmadan ve tarafsız bir gözlemci gibi davranmanın zorluğunu bilenlerdendir. Hele bu kimsenin birçok özelliklerini de yakından tanıyorsunuz. Ve hele sözcüklerinizde yası bir görüntü vermiye kalkışacak olursanız, Onun için ben öldüğümde, herkesin neşe içinde olmasını, bando mızıkası çalınmasını, koroların en güzel türkülerini söylemesini, ve hele ölümlü daha da korkunç göstermek için elinden geleni ardına bırakmayan bir cahil imamın baş ucumda bir takım anlaşılmasız sözler mırıldanmamasını isterim. Ölüm korkusunun, insanların yüzüne yansıttığı bir anlık yalancı maskeden tiksindiririm.

Sayın Halil Bedi Yönetken için böyle bir düşünce ve görüşle bir şeyler yazmak istedim. Zira o, ülkemizde yeni türkülerin söylenmesini, yeni müzik eserlerinin yaratılmasını isteyenlerden biri idi. Bu amaçla yıllarca radyolarda konuşmalar, açıklamalı müzik programları yaptı, yüzlerce yazı yazdı, korolar kurup yönetti. Türk insanını aydınlatmak, uyarmak ve onu yeni bir ses estetiğine ısındırmak için. Gerçi felsefesi bugün rahatça tartışılabilir, savdukları doğru mu değil mi diye. Ama, şu da bir gerçek ki, bizim kuşak, onların çıktığı noktadan yola çıkmış olsaydı, her halde başka türlü davranamıyacaktı.

Bugün bir takım gerçeklere ulaşırsak, bizden önceki kuşağın tuttuğu yolun, çıkar yol olmadığını anlamamızın ileri geliyor. Örneğin, Türk okul müziğinin halk müziğinin melodi, ritm ve tonal yapısına dayandırılması gerekliliğine, Halil Bedi Yönetken, 1950 yılına kadar asla yanaşmamıştı. Ne var ki Türkiye'de yeni bir müzik estetiğinin yerleşmesindeki çabaları da, her türlü övgünün üstündedir. Ama şunu da kabullenelim ki bütün bu didinmelerine karşılık, seslendiği kitleden ve bu kitleyi yönetenlerden beklediği yankıyı yerince göremedi. Zira kitlenin büyük çoğunluğu, Osmanlı artığı uyusuk müzikle öylesine uyutulmuştu ki, tıpkı masallardaki büyülenmiş insanlar gibi bir türlü ses vermiyorlardı. Bugün, aynı heyecanla dolu yeni bir kuşak, bu donmuş yönetici kadrosunu uyandırmanın, onları davalarına inandırmanın savaşı içindedirler. Halil Bedi Yönetken kuşağı kırk yıl süre ile çırpınıp durdu. Bizim kuşak da belki bir o kadar yıl çırpınacak. Ama eninde sonunda bu ülkede, mutlaka yeni ve bizden olan, bizden doğan yeni türküler söylenecektir. Zira bizim kuşağın önünde, göçen kuşağın olumlu yol gösterici ve yolumuzu aydınlatıcı çalışmaları, çabaları var. Bizler, onların bıraktığı aydınlığı, birer prometheus gibi, bizden sonraki kuşaklara mutlaka daha güür, daha parlamsız olarak ileticeğiz.

Değerli bir eğitimci, titiz bir folklorcu ve olgun bir yazar olan Halil Bedi Yönetken'in arkada bıraktığı ve değişik dergi

XVI ve XVII. Yüzyılda :

Macaristan'da Türk Zanaatları ve Bunların Tesiri

II

Yazan : Dr. Géza FEHÉR (Budapeşte)
Macar Millî Müzesi İlmî Araştırmacı

Kuyumculuk Osmanlı imparatorluğunda II. Selim hâkimiyeti zamanında zirvesine ulaşmış ve en büyük desteği devlet tarafından o devirde görmüştür. Kuyumculuk eserlerinde görülen "Sultan Selim" ismi her halde kuyumcuların sultana karşı min neti ve saygısını ifade etmiştir. III. Murad zamanında bu bağ herhalde gevşemiştir ve kuyumcular padişahın ismini herhalde bunun için eserlerine oymamışlardır.

Balkan memleketleri menşeli taslar hemen - hemen istisnasız XVI inci yüzyıla ve XVII inci yüzyılın başlangıcına aittir. XVII inci yüzyılın Osmanlı imparatorluğu çöküşünün başlangıç devri tesirini herhalde bu sahada da göstermiştir. Kuyumculara verilen sipariş herhalde azalmış ve bu zanaat kolunda çökmeğe başlamıştır. Bu gerilme süresi en büyük çapta Balkan bölgelerinde görülmüştür.

Bakırcılık, Çömlekçilik :

Bu iki zanaat kolunun mamulleri arasında birçok benzerlik görülmektedir, ve bu materyallerin bir arada incelenmesinin sebebi budur.

XVI - XVII inci yüzyıllarda Türk bakır eşyalarının çoğu - Macaristanda ham madde bulunmadığı için - Macaristana ticaret yolu ile ithal edilmiştir.

Çanak çömlekçilik sahasında vaziyet tabii başkadır. Çalışmak için gereken kil ve su her yerde vardı. Aynı zamanda kolay kırılabilen çanak çömleklerin nakliyesi zordu.

Macaristanda Türk tesirini gösteren çanak çömlekçilik XVI inci yüzyılda meydana gelmiştir. Bunu kanunnâmelerin verdiği bilgidен başka, kazılar da ispat etmektedir.

Peç şehirdeki müzenin Türk çanak

ve gazetelerde dağınık bir şekilde kalan yazılarını toplamak, konularına göre yayımlamak, onun anısını yaşatmak isteyenlerin yapacakları en güzel hizmet olacaktır. Bizler, öğrencileri ve ülküdaşları olarak onu daima saygı ve sevgi dolu duygularla anacağız.

çömlek koleksiyonu memleket çapında zengin ve önemlidir. Bu materyal üzerinde çeşitli incelemeler yapıp Bosna - Hersekteki Türk eserlerine bağlılığı aydınlatıldı. Buna rağmen buradaki tetkikler beklenen neticeyi vermedi, çünkü bu müzedeki materyel otantik değildir, muhafaza edilen eserlerin müzeye nerden geldiğine ait hiç bir konkre verimiz yoktur. Estergon müzesindeki Türk materyeli önümüze başka bir tablo seriyor. Burada hem çömlekçilik, hem de bakırcılık eserleri vardır. Çömlekçilik eserleri, 1926'da yapılmış olan kazılar sırasında, Szenttamás dağında, Türklerin "Tepedelen" diye adlandırdığı kalecik etrafında keşfedilmiş olan bir Türk çanak çömlek fırından çıkarılmıştır. 1926 yılında tesadüfi olarak ortaya çıkmış olan eserler 1956'da yeni kazılar neticesinde yeni eserlerle teyid edildi. Bu materyel tarihi verilere göre XVI inci yüzyılın sonlarına aittir. Bu önemli koleksiyon halen restore edilmektedir, böylece şimdilik yalnız bir umumî tablosunu çizebiliriz. Bu materyelin diğer eserlerin çağını tesbitinde önemli rol oynayacağı şüphe götürülemez. Aynı zamanda bakır kapların şekillerini tesbit etmeğe de yardım edebilir. Szenttamáshegy'deki çömlek eserlerinden çoğu ayaklı tabak çanaklardır. Bu çömlekler arasında iki tane Türkçe, bir tane de Arapça yazıt vardır.

Birinci kabin yazıtlardan biri çok enteresandır :

"Çekmeyen bilmez nedir yarin cefası özgedir.

Düşmeyen bilmez nedir gerin belâsı özgedir.

Nemiz vardır size lâyık eylem fakirane Çekirgen budun -yani çekirgenin budunu-

çekmiş karıncalar Süleymane

Mısraın müellifi burada Süleyman Peygamberi ve karınca efsanesini ima eder. Geleneğe göre Süleyman insanların ve hayvanların şahı olduğu için herkes huzuruna hediye ile gelmektedir. Beyitte, us-

ta yaptığı mütevazı eserini değersiz bir şeye benzeterek sunar.

Öteki yazıtlı kap kazıntı ile çiçek süslü olup, çanak şeklinde ele geçmiştir.

Bu fırından çıkan testilerin sayısı 9'dur. Bakraç, tencere tabak, kapak ise daha seyrek. Güzel biçimli, sırlı ve kulplu 8 maşraba bilhassa dikkate şayandır. Envanterimizde 13 adet kâse biçimli soba çömleği de mevcut olup, bunlardan çanağı andıran bir tanesi - sırsız - 1956 kazısında bulunmuştur.

Hemen bütün kaplar, küçük parçaları yapıtırdıktan sonra alçı ile tamamlanmıştır. 1956'daki kazıda bulunan eserlerin de restorasyon dolayısıyla 1926'da aynı sahadan elde edilen eserlere ait eksikliklerin tamamlanması ve teferruata müteallik incelemeler yukarıda tafsil olunan malzemeyi tevsik ettiği gibi, çömlekçilik zanaatını de aydınlatmakta ve Türk mutfağına ait bilgilerimizi arttırmaktadır.

Estergon müzesinde Macar ustaları tarafından Türk usulüyle yapılan sırsız bir testi de pek enteresandır. Aynı koleksiyonda Türk menşeyinden olan sırlı benzerini de buluruz.

Elimize geçen ve tamamlanan malzeme Estergonda ve yurdumuzun diğer köşelerinde bulunan Türk bakır eşyaları ile mukayese imkânı da bahşetmektedir. (Filtvaki Türk ayaklı çanakları ve diğer kap - kacak Türk bakır eşyaları ile müşabehet arz ederler. Estergon Müzesinin koleksiyonlarında muhtelif biçim ve ebatta pekçok bakır ibrikler, bardaklar, sahanlar, kâseler, tencereler, bakraçlar v. s. mevcuttur).

Estergon müzesindeki bakır ibriklerin benzerini Kapoşvar şehri müzesinde de buluruz.

Macar Millî Müzesinin Türk bakır kapları da buna benzer. Bunlar arasında ufak - tefek kaplar ve şamdanlardan başka kapaklı bakraçlar, sahanlar, tencereler ve gayet güzel süslenmiş zarif ibrikler var.

Çömlek ve bakırcılık materyelini inceleyen şu suali de ortaya atmamız gerekir, eski materyelde süslü eser bilhassa bakırcılık sahasında pek azdır. Bunun sebebi acaba nedir? Her şeyden evvel çanak çömleklerin, Türk hâkimiyeti devrinde de bakır kaplara nazaran daha ucuz olduğunu unutmamamız gerekir. Aynı zamanda kulânılmayan eski bakır kaplar tekrar eri-

tilip dökülmüştür. Yani bu eşyalar materyel olarak da belirli bir değer taşırlar. Böylece kazılarda külliyetli materyelin ortaya çıkacağını ümid edemiyoruz. Büyük çapta keşifler ancak çanak - çömlekçilik sahasında beklenebilir.

Macaristanda elimizde pek bol materyel yok. Buna rağmen kazı yerlerinin pek te fakir olduğunu iddia etmemiz gerekmez. Bunun aksi misali olarak Vişegrad kasabasında yapılan kazıları zikredebiliriz. Bu yerlerden birçok seramik materyel, süslü eşyalar ortaya çıkmıştır. Bu kazılarda ortaya çıkmış olan materyel Macaristanda şimdiye kadar keşf edilmiş olan materyeller bakımından hepsinden önemlidir. Halbuki Vişegrad Osmanlı hâkimiyeti zamanında önemsiz bir yerd, Peç, Egri, Kanija, Estergon gibi yerlerle mukayese edilemez.

Şunu da söyleyebiliriz ki daha önemli Türk zanaat eserleri kalelerden başka, ancak Türk ev kalıntıları arasında beklenebilir, cami, hamam gibi binaların araştırılmasından böyle bir materyel pek beklenemez.

Vişegradda keşfedilmiş olan Türk anıtları Türklerin bu yerde uzun bir zaman yaşadıklarına delalet ederler. Hattâ Türk tesiri altında Macar zanaatçıları tarafından yapılmış olan eserler de ortaya çıkmıştır.

Karakteristik Türk sahanları arasında yeşil sırlı, dişli kenarlı, düz kenarlı kahverengi, sarı, yeşil renkte v. s. parçalar da vardır. Aynı şekilde kaplar bu kazılar sırasında ortaya çıkmıştır. Bunların esaslı açık yeşil renginde, sgraffito uslubuna göre çizilmiş yapraklarla süslenmiştir. Geniş ağızlı, kulplu çömleklerin yanında Vişegradda koyu yeşil sırlı bardak şeklindeki benzeri de bulunmuştur. Arap harfleriyle yazıtı sürahinin kalıntısı da gayet enteresan bir buluştur. Bir tunç havanın önemini yan taraflarında bulunan madalyonlar teşkil eder.

Şimdi, Türk mahallesinde yapılmış olan kazının en enteresan parçası olan kulplu içki kabını inceleyelim. Bu, şekil bakımından XV. yüzyıldan bilinen Osmanlı Türk içki kaplarına, hattâ XVI. yüzyılda Egri şehrinde neşet eden kapaklı gümüş içki kabına tekabül eder. Hususî önemini süsleri teşkil eder. Bir tarafından bir Macar istiklâl hareketinin "kuruc" denilen asker-

nin resmini görmekteyiz. Öbür tarafından bir slovak köylüsü görülmektedir. İki kişinin resmi arasındaki yer yapraklarla doldurulmuştur. Fakaç bu süslerin mahiyeti Türk değil, daha fazla baroka kaçır.

Bu Türk menşeyli kazı yerinin seramik eserleri bilhassa şekil çeşitleri bakımından zengindir. Bu materyel şüphesiz daha büyük bir devreye aittir. Gerçek Türk mahsulleri yanı sıra Türk tesiri altında Macar ustaları tarafından yapılmış anıtlar da görülebilir.

Egri kasabasındaki Türk seramik eserleri Estergon ve Vişegrad materyeline nazaran ancak bir bakıma ayrıntı gösterir, bunların çoğu XVII. yüzyıla aittir ve burada Türk tesiri altında yapılmış Macar zanaat mahsulleri yoktur. Bunlar böylece daha sonraki devre mahsus hakiki Türk anıtlardır.

Şimdiye kadar bilhassa Macaristanın Kuzey, Doğu - Kuzey bölgelerinde keşf edilmiş olan materyelleri inceledik. Memleketin Güney - Batı bölgelerine de bir göz atmak herhalde faydalı olacaktır.

Kapoşvar kasabasında XV - XVI. yüzyıllara ait bir kale bulunmuştur. Osmanlı hâkimiyeti zamanında Türk işgali altında olan bu kale daha sonraki devirlerde yok olmuştur. Bu kalenin etrafında keşfedilmiş olan anıtlar dikkate değer. Böylece sgraffito süslü büyük bir sahan bulunmuştur. Süs sistemi bakımından enteresandır. İçinde madalyon ve dört yapraklı çiçek süsleri, dışında ise sgraffito madalyon sıraları altında bir yıldız süsü görülmektedir. Kapoşvarda keşfedilmiş olan materyelde bir dantel süslü sahan da karakteristik bir parçadır. Bardak şeklindeki soba çömleği burada da bol - bol ortaya çıkmıştır. En nihayet Güney - Macaristandaki kazı yerlerinde gayet karakteristik olan şu testi yine zikr etmemiz lâzım. Bu kap tipinin daha doğrusu imâl tekniğinin köklerini Bosna - Hersek'te aramalıyız. Peç müzesinde de bunun birçok örneğini bulmaktayız.

Memleketin hemen - hemen her yerinde Osmanlı hâkimiyeti devrinin karakteristik siyah kap ve testilerini bulabiliriz. Bu anane Güney - Macaristanın birçok çömlekçilik merkezinde devam etmektedir. Bu tipin güzel bir örneği olarak Budada keşf edilmiş olan XVI. yüzyıla ait testisi en önemlidir. Bunun zarif şekli, dantel süs-

leri ve oyulmuş dalga süsleri dikkate değer. Bu teknik şüphesiz ki Türklere bağlıdır. Türkler vasıtasıyla Balkanlarda bilhassa Bosna - Hersek'te kök salmış, ondan sonra Macaristanda da yayılmıştır.

Türklerin Güney - Doğu Macaristanda bırakmış oldukları mirasını da anmamız gerekir. Memnuniyetle belirtmeliyim ki Gyula kalesinin arkeolojik araştırmaları sırasında bol materyel elimize geçti. Bu materyelden ancak birkaçı XVII - XVIII. yüzyıla ait Türk tesiri altında yapılmış, Macar parçaları göstermek niyetindeyiz. Koyu gri testisi yanında bir maşraba da Türk şekillerini hatırlatır. Fakat başka iki testinin süsleri daha karakteristiktir. Bunlar şüphesiz Türk bakır testilerinin süslerine uyar. Bir rengarenk küçük bardak gene bakır kaplara teka-bül eder. Fevkalâde bir tabağın iç süsleri Türktür, fakat kenarlarında görülen nokta süsleri Türk değildir.

Mütevazı makalemizi değerli Macar sanat tarihçisi Henrik Horvath'ın şu sözleriyle bitirelim: Macar zanaatı Türk hâkimiyeti zamanında motif hazinesi bakımından o kadar büyük çapta zenginleşmiştir ki, bunun tesiri günlük elbiselerde ve halk sanatlarında bugün de hissedilmektedir.

(BİTTİ)

DAMLIYA
DAMLIYA
GOL OLUR

TÜRKİYE BANKASI

para... işlemlerinin emniyetidir

"Şeytan Bunun Neresinde,, ve Kaynağı

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Türk halk edebiyatımızın tarihinin eksiksiz yazılabilmesi için pek çok araştırma yapılmasının gerekli olduğu inancında olanlardanım.

Bu inanca, uzun yıllar bu konuda çalışarak vardım. Pek çok kimse halk edebiyatını küçümser, bunu amatörce bir çalışma sanarlar. Oysa divan edebiyatı gibi divanlar, tezkereler ve başka yazılı kaynakları yoktur bu edebiyatın. Ancak, âşıkların ve bazı meraklıların cönk denilen defterleri kaynaklık yaparlar. Bu defterlere vaktiyle aydınlar, divancılar önem vermedikleri için kitaplıklara almamışlar, şunun bunun elinde bulunmaları toplamak zorunluğ u doğmuştur.

On altıncı yüzyıldan bu yana Batıya taşınan yazma kitaplarımız arasında pek çok cönk te çeşitli Avrupa kitaplıklarına gitmiştir. Buna üzülüyorsak da bir bakıma sevinmeliyiz. Çünkü, bizde kalsa idi şimdiye kadar çoktan mahvolurlardı. Oralarda korunmuşlardır. Bu sayede şimdi bizler hiç olmazsa onların kopyalarından yararlanıyoruz.

Bu değerli yazmalardan birisi de bugün Londra'da bulunmaktadır. "Saz-u Söz" adını taşıyan bu eser, sonradan müslüman olan Ali Ufki adında bir Lehli tarafından yazılmıştır. Batı musikisini bilen ve ayrıca birçok dil bilen Ali Ufki Osmanlı sarayında Enderunda on sekiz yıl çalgıcılık yapmıştır. Bu süre içinde, zamanında söylenen türkülerini, ilâhileri, beğendiği gazelleri notaya geçirmiştir. Dört yüz sayfayı bulan eseri tarih, müzik ve halk edebiyatı bakımından çok önemlidir.

Daha çok halk şairleri ve halk türkülerini bakımından önemli olan bu eserin fotokopilerini incelemek üzere bana veren bilgin müzikolog Gültekin Oransay'a burada teşekkürü bir borç bilirim.

Bu mecmuada bugüne dek bilinmeyen, adları bilinip te zamanları iyi bilinmeyen ve pek az eseri ele geçen âşıkların eserlerine yer verilmiştir. Zamanı İkinci Osman'dan başlayarak, Dördüncü Mehmed'in tahta çıkışına kadar olan devreyi içine almaktadır. Bu mecmuanın incelemesini bi-

tirince geniş bilgi vereceğimden şimdilik bu kadarla yetiniyorum.

Âşık Dertli'nin (1772 - 1845) çok yaygın "Şeytan bunun neresinde" kavuştaklı taşlamasının ilk şeklini Ali Ufki'nin mecmuasında buldum. İkisini karşılaştırmak için önce Dertli'ninkini aşağıya alıyorum :

**Telli sazdır bunun adı
Ne âyet dinler ne kadı
Bunu çalan anlar kendi
Şeytan bunun neresinde**

**Venedik'ten gelir telli
Ardıç ağacından kolu
Be Allahın serserem kulu
Şeytan bunun neresinde**

**Abdest alsan aldın demez
Namaz kılsan kıldın demez
Kadı gibi haram yemez
Şeytan bunun neresinde**

**İçinde mi, dışında mı
Burgusunun başında mı
Göğsünü nakışında mı
Şeytan bunun neresinde**

**Dut ağacından teknesi
Kirişten bağı perdesi
Behey insanın teresi
Şeytan bunun neresinde**

**DERTLİ gibi sarıksızdır
Ayağı da çarıksızdır
Boynuzu yok, kuyruksuzdur.
Şeytan bunun neresinde**

Bu kusursuz taşlamamın benzerini, biraz kusurlu olarak, on yedinci yüzyılın birinci yarısında görmek insanı oldukça şaşırtıyor.

Şimdi de Ali Ufki'nin mecmuasındaki şeklini görelim :

**Hey santurun kırık telli
Ötmez oldu bağırnın yeli
Hey Allahın âşi kulu
Neyledi bu santur sana**

**Bu bir ağaç pâresidir
Dertli canım çaresidir.
Şeytan bunun neresidir
Neyledi bu santur sana**

**Be ben bunu dağda kazdım
Kendim yaptım, kendim düzdüm
Sofu soyhunundan bezdim
Neyledi bu santur sana**

**Çeküptür nice âfetin
Sultanlarla etti üfletin
Anlaya gör zarafetin
Neyledi bu santur sana**

**Kimşenin gaybın söylemez
Komşunun aybın söylemez
Güman ü reybin söylemez
Neyledi bu santur sana**

**Sana abdest alma demez
Sana namaz kıılma demez
Sencileyin haram yemez
Neyledi bu santur sana**

**Şahiddir Bâb-ı Hümâyûn
Tütün, berş, maslık (1) afyon
Ye, şarap iç, hem ol medyûn
Demez a bu santur sana**

**Bu bir beyler meclisidir
Herkes aşkın delisidir
Münkir bunun İblisidir
Neyledi bu santur sana**

Bu taşlamamın söyleyicisi belli değil. Üzerinde "Tekelerleme" diye adlandırılmış. Bilindiği gibi, bu taşlamamın söylenmesi-ne yol açan olay şöyledir :

Saz çalan âşıklara ham sofular kızarlar. Müfti veya kadı âşıka "Sazın içinde Şeytan vardır, onu kırsın atsin" diye haber göndermiş. Bunun üzerine âşık, haberi getirene bu taşlamayı söyleyerek cevabını göndermiş.

Her iki taşlamada dört mısra hemen hemen aynıdır. Ötekiler de anlam bakımından uygunluk gösteriyor. Dertli kesin olarak bunu örnek almıştır, demekte yanlışlık yoktur. O halde, Dertli bunu ya gelenek yolu ile eski âşıklardan duymuş, ya da herhangi bir cönkte görmüştür. Ve daha güzelini meydana getirmiştir.

Edebiyat tarihi incelemelerinde bu gibi karşılaştırmalar pek aydınlatıcı olmaktadır, etkilerin ve geleneklerin izlenmesi bakımından. Biz de bunu yaptık ve böylece Dertli'nin ünlü taşlamasının kaynağını saptarken onun edebî kişiliği üzerinde bundan böyle daha başka türlü düşünmeye başlayacağız.

(1) Berş, maslık : Keyf verici ot, esrar gibi şeyler.

Bize gelen KİTAPLAR

• Cahit ÖZTELLİ : "Kul Nesimi". Onyedinci Yüzyıl tekke şairi, hayatı, şiirleri. "Türk Etnoğrafya, Folklor ve Turizm Derneği" yayını: 3. Dergimizden ve Ankara'da Millî Folklor Enstitüsü Müdürüğünden de temin olunabilir. 20 x 14 boyunda, 120 sayfa, 5 lira.

• Sedat ELDEM - Feridun AKOZAN - Köksal ANADOL : "RÖLÖVE I - İstanbul Boğaziçi Köyleri Yerleşmesi, Resmî ve Kültürel Taş Binalar, İstanbul ve Anadolu Evleri - Çeşmeler ve Sebiller". Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Y. Mimarlık Böl. Rölöve Kürsüsü Yayını. Türkçe ve İngilizce. 200 e yakın rölöve, plân ve resim. 34 x 25 boyunda, 72 sayfa, 15 lira.

• Ömer Asım AKSOY (Yardımcıları : Cem Dilçin, Kevser Acarlar, Meral Toluoğ lu, Perihan Kutlar, Yurdanur Püsküllüoğ lu, Nebahat Şener) : "Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler". Türk Dil Kurumu Yayınları : 279. 24 x 14 boyunda, 406 sayfa, 20 lira.

• D. Ali GÜLCAN : "Gufranî ve Kenzî". Karamanlı halk ozanlarından. Hayatları ve şiirlerinden örnekler. Konya'da Ükü Basımevinde basılmıştır. 19 x 14 boyunda, 72 sayfa, 4 lira.

• Türker ACAROĞ LU : "Gün İle Ay". Bulgar masalları. Çeviri. Varlık Çocuk Klâsikleri : 62. 17 x 12 boyunda, 64 sayfa, 1 lira.

• André GİDE - Samih TIRYAKİOĞ LU : "Dostoyevski". Hayatı ve Eserleri. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı : 149. 17 x 12 boyunda, 196 sayfa, 6 lira.

• André MAUROIS - Nihâl ÖNOL : "Yaşama Sanatı". Varlık Faydalı Kitaplar : 86. 17 x 12 boyunda. 176 sayfa, 5 lira.

• Yaşar NABİ : "Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri - 100 Şair". Varlık Faydalı Kitaplar : 87. 17 x 12 boyunda, 408 sayfa, 8 lira.

Şükrü Elçin

Yazan : Ali Rıza ÖNDER

Türk kültürü alanındaki çalışmalarıyle tanınmış olan Doç. Dr. Şükrü Elçin, 1912 yılında Florina'da doğmuştur. Florina, şimdi Yunanistan sınırları içinde kalan eski bir Türk kentidir. Elçin, baba tarafından Çelenkioğulları soyadını taşıyan bir ailenin çocuğudur. Anasının babası ile amcası "İlmiye" sınıfından olup "müderris" unvanı ile tefsir ve hadis okutmuşlardır. Babası Murat Elçin, kısa bir memurluktan sonra ömrünün sonuna dek çiftçilikle uğraşmış bir kişidir. Anası Ayşe Elçin ise ev kadını idi. Şükrü Elçin, 1958'de evlenmiştir, iki çocuk babasıdır.

Elçin, ilk öğrenimini Turgutlu'da, orta öğrenimini Manisa'da yapmış; lise diplomasını İzmir Atatürk Lisesi'nden almıştır. 1939 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiştir. Öğretmen olarak hayata atılan Elçin, sırasıyla, Sivas ve Denizli liselerinde, Ankara Erkek Teknik Öğretme Okulu'nda edebiyat hocalığı yapmıştır. 1949 - 1951 yılları arasında 4489 sayılı yasaya göre bilgisini artırmak ve incelemeler yapmak üzere Paris'e gönderilmiştir. Dönüşünde, Ankara Atatürk Lisesi'nde, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesinde, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde çeşitli görevlerde bulunmuştur.

Doktorasını 1949 yılında yapmış olan Şükrü Elçin, 1962'de doçent olmuştur. Şimdi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Başkanı olarak çalışmaktadır.

Dr. Elçin, kamusal görevleri dışında, mesleğini ilgilendiren kültür kuruluşlarında dahi çevresine yararlı olma çabası içindedir. Türk bilim evrenine bu yoldan da katkıda bulunmaktadır. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü ile Türk Etnoğrafya ve Folklor Derneği'nde üyedir. Yayımladığı yazılarda, gerçek adından başka, Terzioğlu, Arı, Macit Demir, Çelenkioğlu takma adlarını da kullanmıştır.

Yazı hayatına ortaokul sıralarında başladığını belirten Şükrü Elçin, bu konudaki 6 kasım 1963 günlemler mektubunda bize şu bilgileri vermektedir: "Şimdi Yargıtay

Savcılarından olan Veli İnanç, merhum şair Niyazi Hicran, öğretmen Hasan Erginöl gibi arkadaşlarla GENÇLİK adlı bir dergi çıkarıyorduk. İlk sayıda, "Han Duvarları" nı taklit eden bir şiir yayımladım. 1932'de Niyazi Hicran'la "Şair Bozuntuları" adlı şiir kitabımızı çıkardık. Lise öğrencisi iken YENİ ASIR gazetesinde Rumeli'den göçün ızdıraplarını dile getiren "Vardar İncileri" adlı yazımı yayımladım. Aynı yıllarda Millî Türk Talebe Birliği'nin çıkardığı GENÇLİK adlı dergide, Terzioğlu imzasıyla, Doğu Türkistan'da Niyazi Hacim tarafından kurulan Türk Cumhuriyetini selâmlayan yazım çıktı."

Şükrü Elçin'in, üniversite öğrencisi iken yazdığı ve daha sonraları hazırladığı yazılarını, başlıca şu dergilerde görmekteyiz; Ülkü, İnanç, İstanbul, Türk Folklor Araştırmaları, Türk Kültürü, Türk Kültür Araştırmaları, Türk Etnoğrafya Dergisi...

Dr. Elçin'in, daha çok halkbilim sınırları içerisine giren ve çeşitli dergilerde yayımlanan derlemelerinin listesi de aşağıdadır :

1) Köroğlu Hakkında Notlar. Ülkü, C. X, Sayı 57 ve 58, 1937. (Tercümesi: Notes sur la légende de Köroğlu. Hebdomadaire de e'Ulus, 18. 11. 1937, 25. 11. 1937, 9. 12. 1937, 23. 12. 1937, 30. 12. 1937'de).

2) Târih-i Kızılçelebi (metin). İnanç (Denizli) dergisi, yıl 6, sayı 69, 1942.

3) Eşme'nin Yeleşen Köyü Bilmeceleri. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 8. 133, 1960.

4) Anadolu Köy Orta Oyunları : Parayı Ver. TFA (T. Folklor Araştırmaları), 8. 142, 1961.

5) Şeytan Çık ve Soğancı Oyunları: TFA, S. 144, 1961.

6) Tüccar Oyunu; Karakancilo Oyunu. TFA., S. 147, 1961.

7) Lamit veya Lâl Oyunları : 1 - Yaş, 2 - Yılbaşı, 3 - Ali ile Fatoş, 4 - Berber TFA., S. 150, 1962.

8) Hayvanları Taklit Edici Oyunlar: 1 - Kartal, 2 - Kirpi, 3 - Tilki, 4 - Tarlaya giren Domuzlar. TFA., S. 152, 1962.

9) Hikâye-i Cezair Dayılarından Ali

ARAŞTIRMALARI

Dayı (metin). TFA., S. 158, 1962.

10) Köroğlu'nun Kozan - Kuyuluk Rivayeti. TFA., S. 166, 167, 1963.

11) Tosya'da Ay ve Güneş Hakkında İnanmalar. TFA., S. 169, 1963.

12) Türk Atasözlerinde At. TFA., S. 171, 1963.

13) Mecitözü (Çorum) Bilmeceleri. TFA., S. 177, 1964.

14) Deli Dumrul Hikâyesinin Bir Varyantı. TFA., S. 179, 1964.

15) Çavlı Köyünde Söylenen Maniler. TFA., S. 183, 184, 1964.

16) Keloğlan'la Deniz Aygırı (masal). TFA., S. 187, 1965.

17) Beybeyrek'in Yozgat Rivayeti. TFA., S. 191, 1965.

18) Al - karı. TFA., S. 193, 1965.

19) Tepegöz'ün Poshof Rivayeti. TFA., S. 195, 1965.

20) Bozgeyikli Soyadının Efsanesi. TFA., S. 206, 1966.

21) Horoz Masalı. TFA., S. 212, 1967.

22) Tuzakçı (Gönen - Balıkesir) Köyü Bilmeceleri. TFA., S. 217, 1967.

23) Çomçalı Gelin. TFA., S. 225, 1968.

24) Sivas Çocuk Oyunları I. TFA., S. 229, 1968.

25) Sivas Çocuk Oyunları II. TFA., S. 230, 1968.

Kitap olarak basılan ve süreli yayın organlarında yer alan araştırma ve incelemeleri ise şunlardır :

1) Yirmidört (Şiirler). İstanbul, Kültür Basımevi, 1944.

2) Hikâyeler (Antoloji). Ali Gündüz Akıncı ile birlikte. 1949, M. E. Bakanlığı Kültür Kitapları dizisinden.

3) Deli Dumrul, Turhan Oğuzkan ile birlikte. (Askerler ve çocuklar için). M. E. Bakanlığı.

4) Kerem ile Aslı Hikâyesi. (Lisans tezi). Ankara M. E. Bakanlığı Yayını 1949.

5) Kitabî Mensur, Realist Türk Halk Hikâyeciliği (Doktora tezi). Basılmamış, 1949.

6) Türk Kültür ve Edebiyatında At. (Basılmamış), 1954.

7) Cönkler ve Mecmuaları Üzerine. Türk Yurdu Dergisi, (Yeni Seri), S. 8. 1959.

Doç. Dr. Şükrü Elçin

8) Kul Ahmed'in Hayatı ve Şiirleri. TFA., S. 126, 1960.

9) Kerkük'te bir Türk Bilgini: Ata Terzibaşı, Hayatı ve Eserleri. Türk Yurdu S. 12., 1961.

10) Dede Korkut Kitabında İslâmî Unsurlar. Németh Armağanı, 1962, s. 145, 154, TDK yayını.

11) Aşık Bektaş Kaymaz, Hayatı ve Şiirleri. TFA., S. 154, 1962.

12) Atların Doğuşları ile ilgili Efsaneler. TFA., S. 162, 1963.

13) Tebriz'de Bir Türk Halk Romancısı. Türk Kültürü Dergisi, C. II, S. 14, 1963.

14) Denizli Dokumacılığı Üzerine Notlar, Türk Etnoğrafya Dergisi, S. 5, 1962 - 1963.

15) Ayvalık Balıkçılığı Üzerine Notlar. Türk Etnoğrafya Dergisi, S. 6, 1963 - 1965.

16) Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy tiyatrosu). Doçentlik tezi. Ankara, Ay yıldız Basımevi, 1964. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını.

17) Türklerde Atın Armağan Olması. Türk Kültürü Araştırmaları. S. I, 1964.

18) Florina Ağzı. Türk Kültürü Araş-

Hacı Murat Kuşu (Baykuş) Hakkında Efsaneler

Yazan : Nevzat GÖZAYDIN

Sultan Süleyman zamanında Zümrüt Anka kuşu varmış. Sultan Süleyman mahlük-i dünya olduğu için bütün hayvanatın dilinden anarmış. Zümrüt Anka kuşu her kuş gibi yumurtasını yerde yumurtlar, zamanı gelince yavrularını yetiştirir, uçurmuş. Fakat anlatacağım efsanede geçen olay yüzünden mahcup olmuş, fezaya uçarak bir daha yere inmemiş, ve rivayete göre şimdi o kadar yükseklerde uçmuş ki... İsmi var, cismi yok olmuş.. Bu kuş semada yumurtlar, yavrusu, dünya atmosferine gelinceye kadar yumurtadan çıkar, kanatlanır, o da anası gibi uçuşa devam edermiş. Aynı zamanda bütün kuşların padişahı imiş. İbîbik kuşu veya Hacı Murat kuşu bunun sağ veziri, yarasa ise sol veziri imişler.

Âlemlerin Sultanı olan Hazreti Süleyman cümle mahlûkatı toplamış, onlara nasihatla bulunuyormuş. Şöyle bir hitapta bulunmuş: "Ey mahlûkat! Takdir tedbiri bozar mı?" Zümrüt Anka kuşu hemen atılarak cevap vermiş. "Ulu hakanım, tedbir takdiri bozar. Bunu size her an isbat ederim" demiş. Sultan Süleyman kuşun bu cevabı üzerine irkilmiş, fakat renk vermiyerek sükûnetle gülmüş ve sormuş. "Ey kuş! Bu nasıl işdir ki tedbir kuvvet karşı duramaz. O Zülcelâldir." demiş.

Anka kuşu, Hazreti Süleyman'ın bu sözü üzerine "Ulu hakanım! Eğer ben takdiri

tedbir ile bozamazsam, bu dünya bana haram olsun ve bundan sonra da hiç bir mahlûk benim yüzümü görmesin". demiş. Sultan Süleyman: "Peki, ispat et, görelim" demiş. Tekrar Anka Kuşuna hitap ederek "Ey kuş! Sana yirmi sene mühlet veriyorum. Şimdi batıdaki kralın bir kızı, doğudaki kralın bir oğlu oldu. Bunlar birbirinin nasibidir. Kemale erince birbirlerinin olacaktırlar. Takdiri boz, görelim" diyerek kuşa izin vermiş.

Anka kuşu Sultan Süleyman'ın huzurunda eğilerek hürmetle ayrılmış ve doğruca kendi sarayına gelmiş.. Vezirlerini, akıldanelerini yanına çağırarak olayı anlatarak fikrini beyan etmiş. Bu beyan üzerine sağ veziri ile sol veziri ve mabeyincisi İpek böceği itiraz etmişler ve "Yüce Sultanım, Sultan Süleyman doğru söylerler. Takdiri tedbir bozamaz. Gel, sözümüzden rücu edelim, af dileyelim, bizi affetsinler" demişler. Bu söz üzerine Anka kuşu kızarak bir pençe atmış, yarasa'nın gözlerini kör etmiş. Baykuş'a da bir pençe atarak yüzünü yamyassı etmiş, gagasını zemiş, İpek böceğini de ayakları altına alıp ederek bugünkü haline getirmiş. Sonra uçup batı kralının ülkesine gelmiş. Biz gelelim doğu kralının ülkesine...

Aradan çok zaman geçmiş. Doğu hakanının oğlu büyümüş, bir gece rüyasında çok güzel bir kız görmüş, bu kız güneş gibi parlayan, ay yüzlü, musiki gibi tatlı ses

li, çok şefkatli, pırl pırl bir kızmış ve durmadan kendisini çağırıyormuş. Oğlan uykudan uyanır uyanmaz, hemen kral babasına koşmuş ve olduğu gibi bütün durumunu ona ve annesine anlatmış. Durdurmuş. Çare bulmalarını dilemiş. Kral oğlunu yanına çağırması ve şöyle hitap etmiş "Ey, benim canım, nuru aynım oğlum! Tac ve tahtım sana kurban olsun, ne istersen vereyim, kimin kızını istersen alayım. Sen bizi terk ederek gitme" demiş. Oğlan da babasına hitaben "Ey, benim şah babam, tacüdar babam! Ben ne tac, ne sultanlık isterim. Kimsenin kızında gözüm yok. Beni sevdiğim çağır, ben onu bulmağa gideceğim, bana yol veriniz" demiş. Bu söz üzerine kral yapılacak birşey olmadığını görünce bilmeçburi oğluna bir gemi hazırlayarak, içine bir tabur asker koymuş ve limandan uğurlamış. Gemi uçsuz bucaksız denizlere açıldıktan sonra muazzam bir fırtınaya tutulmuşlar, gemi alabora olmuş batmış. Oğlan bir tahta üzerinde denizde aç susuz günlerce, bir limon kabuğu gibi yuvarlanmış gitmiş. Biz gelelim batı kralının kızına.

Batı kralının karısı kızının hava alması için mürebbiyelerine saray bahçesinde gezdirmelerine emir vermiş. Mürebbiyeler kızı gezdirirlerken güneş kararır, kuvvetli bir rüzgâr çıkmış, ortalığı toza dumana bürümüş. Toz duman dağıldığı zaman kızın yerinde yeller esiyormuş. Zümrüt Anka o kadar büyümüş ki, uçtuğunda, hangi ülke üzerinden geçerse orası gece olur, denizlerde gezerse tayfun olurmuş. İşte, ortalığın kararırması, kuvvetli rüzgârın esmesi, tozun dumana katılması bu yüzden olmuş. Kuş kızını alarak Garaib adalarından birindeki Baubab ağacının en üstündeki dallarından birine yuva yaparak bırakmış. Kızın her türlü ihtiyacını da temin ediyormuş. İşte, günlerden bir gün, bizim oğlan denizde sallana sallana bu adaya çıkmış. Günlerce baygın yatmış. Kendine geldiği zaman yiyecek aramak için adayı dolaşmağa başlamış. Kızın bulunduğu ağacın dibine geldiği zaman, yüce ağacın tepesinden kendisine seslendiğini duymuş, fakat ne denildiğini anlamamış. Ağaç o kadar yüce imiş ki, üstündeki kız bir sinek kadar küçük görünüyormuş.

Kız kendisine hizmet eden İpek böce-

ğine emretmiş. Ağacın tepesinden aşağıya ipekten bir merdiven yaptırmış, oğlanı yanına çıkarmış. Birbirlerinin dilinden anlamadıkları için kız oğlanı saklamış ve günlerce sonra birbirinin dilini öğrenerek sevişmişler ve evlenmişler. Kız Anka kuşundan korkarak İpek böceğine yalvarmış. İpek böceği de Anka kuşuna kızgın olduğundan onlara ipekten bir koza yaparak, onları içine koymuş, ağızını örtmüş.

Hazreti Süleyman Anka kuşunu çağırarak "Ey kuş! Vakit geldi, yirmi sene itmam oldu. Tedbirle takdiri bozdun mu?" diyerek sormuş. Kuş hürmetle eğilerek "Evet Hakanım." diyerek cevap vermiş. Sultan Süleyman "Öyleyse ispat et" demiş ve Anka kuşuna dönerek "Haydi şimdi uç! Kızı kaçırdığın yerde bir koza var, onu al, buraya getir" demiş. Kuş uçarak adaya gelmiş, kozayı alarak Sultan Süleyman'ın huzuruna getirmiş, hürmetle yere bırakarak geri çekilmiş. Sultan Süleyman bütün cümle mahlûkatı toplamış ve onların huzurunda İpek böceğine emrederek "Ey kuş! Bu kozayı del ve içindekileri dışarı çıkar" demiş. Böcek kozayı delmiş ve içindekilere dışarı çıkarmalarını söylemiş. Kız ve oğlan kucaklarında çocukları olduğu halde çıkmışlar ve Sultan Süleyman'ın önüne gelerek yeri öpmüşler. Sultan Süleyman Anka kuşuna "Ya kuş! Gördün mü? Tedbir takdiri bozamadı" demiş.

İşte, Anka kuşu bu yüzden semada dolaşır olmuş! Sultan Süleyman İpek böceğine "Ey İpek böceği! Senin hizmetin hiçbir şeyle ödenmez, sana bütün insanlık hizmet etsin. Yiyeceğini kendi elleriyle versinler" demiş. Yarasa'ya da "Sen bu uğurda gözlerini kaybettin! Sana gözden daha hassas bir iç duygu vereceğim ve geceleri uçacaksın ki, her türlü hücumdan masun kalasın ve insanlar senin kemiyinden birbirlerine aşk tilsümü yaparlar. Etin de her derde deva olsun" demiş. Hacı Murat kuşuna da "Senin ismin bundan sonra Baykuş olsun. Yani Anka kuşu yerine sen kuşların bayı ol! Yiyeceğin kendiliğinden senin önüne gelsin, günde bir serçe nasibin olsun" demiş.

(Anlatılanlar : Hasan Karadağ, 56 yaşında. Ahmet Gürley, 59 yaşında. avcı. Nedim Tabuk, 48 yaşında. Emin İnan, 38 yaşında. Ankara'da derlenmiştir)

tirmaları. S. II, 1965.

19) Tuz - Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine. Reşit Rahmeti Arat İçin. s, 164 - 171, 1966.

20) Halk Roman ve Hikâyeleri ile İlgili Bir Tamim ve İki Mektup. TFA., S. 210, 1967.

21) Turgutlu'da "Trampet'e gitmek" Devimi. TFA., S. 214, 1967.

22) Wort Und Begriff Destan İm Türkishchen. Festschrift Für Otto Spies, s. 148 - 157, 1967. Türkçesi : Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu. Türk Kültürü, S. 63, 1968.

23) Gölpazarı Bilmeceleri. Türk Kültürü Araştırmaları, Sayı III. (Basılıyor).

24) Halk Edebiyatı Türkdük El Kitabı İçinde - (Basıma hazır).

25) Kitabı, Mensur, Realist İstanbul Hikâyeleri. Türk Kültürü Araştırmaları IV. (Basılıyor).

26) Türkiye Folkloru (Antoloji). Cahit Öztelli ile birlikte, UNESCO'nun Balkan Memleketleri Serisi için hazırlandı. (Basıma hazır).

27) Göçebe Türk Destanlarında "Ölup - Dirilme" Motifi. TFA., Sayı: 234. Ocak 1969.

Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfatlar ve Sıfat Takımları

Yazan : İbrahim Zeki BURDURLU

Dede Korkut Hikâyeleri'nin yalın anlatımındaki cümlelerin yapılarını gördükten sonra cümlelerin kesin anlatımlarını oluşturan sözcüklere bakmamız gerekmektedir.

Cümlelerin sözcükleri arasında, anlatımın özelliğini saptayan öğeler arasında en başta sıfatlar ve sıfatların oluşturduğu takımlar görülmüyor.

Sıfat, niteleyici ve belirtici olarak anlatıma bir renk ve belirtme katan sözcüktür. Özellikle niteleme sıfatları, anlatımda betimi belirleyen ve sınırlayan bir ödevdedirler. Sıfat, niteleyici olarak varlıkların, cansız eşyanın her çeşit özelliğini saptar, birbirlerine benzeyenleri ayırmaya yarar.

Dede Korkut Hikâyelerinin sıfatları önemli bir özellik göstermektedir. Belirtme sıfatlarını (işaret, sayı, soru, belgisiz) bir yana bırakarak pek önemli bir anlatım ayrıntısı olan niteleme sıfatlarına bakalım.

Dede Korkut'un anlatımı yalındır, gerçektir. Türk yaşamının devinimini çok güzel kısa, renkli, kıvrak, basit cümlelerle anlatan bu hikâyelerin üslubunda gereksiz öge, öbek yoktur. Doğal olanların dışında, hiçbir doldurma söz sanatına yer vermeyen bu anlatımda, yalnız varlıkların nitelendikleri, doğal durumlarına göre saptanmıştır. Sıfatlar, gereksiz, fazla, aşırı değildir. Yalnız nitelemek, yerinde, doğal olanı nitelemek için kullanılmıştır.

Bu arada şunu hemen belirtmeliyiz: Dede Korkut Hikâyeleri, destan - hikâyelerdir; olayları içinde yer yer masal olayları, anlatımında da az da olsa yer yer masal anlatımı vardır. Masal anlatımı bulunan bölümlerinde kalıplaşmış olarak kullanılan niteleme sıfatlarını ilerde göstereceğimiz sıfatlardan ayırmak istiyoruz. Kalıplaşmış olarak her hikâyenin belli kollarında niteleyici olarak kullanılan bu sıfatlar, yalnız masalsı olavlar ve o olayların anlatımı için önemlidir ama üstün sekinlikleri yoktur. Bunlardan bazı örnekler görelim :

"Dağ" bu hikâyelerde önemli bir doğa ayrıntısıdır. Dağı, bu anlatım şu sıfatlarla nitelemektedir :

**Karşı yatan kara dağ
Gögsü güzel kaba dağ
Irgap ırgap kara dağ
Ala dağ**

"At" da önemli bir hikâye kahramanıdır. Değişik hikâyelerde "at" şu niteleme sıfatlarıyla nitelenmektedir :

bedevi at, kara kazlık at, boyu uzun bedevi at, tavla şahbaz at, aygır at, ak boz at.

"Tanrı" sözcüğü, hikâyelerin değişik yerlerinde, özellikle dua bölümlerinde sık sık geçer. "Tanrı"nın sıfatlarında yabancı sözcükler kabarık durumdadır :

Yüce Tanrı, Cebbar Tanrı, Settar Tanrı, Kaadir Tanrı, Görklü Tanrı, Ulu Tanrı, Aziz Tanrı, Kahhar Tanrı.

"Su" da önemli bir ayrıntıdır. Hikâyelerde su adı, yeri gelip anılınca şöyle geçer :

arı su, kanlı kara su, görklü su, soğuk su, akıntılı su, büyük büyük su, aygır gözlü su.

Hikâyelerin kahramanı olan ya da hikâyelerin içinde ikinci, üçüncü önemli kişi olarak geçen "yiğit" niteleme sıfatı, isim olarak kullanıldığı zaman, şu niteleme sıfatlarıyla nitelenmektedir :

şah yiğit, şahbaz yiğit, koç yiğit, kara gözlü yiğit, işlemeli donlu yiğit.

Bu sıfat takımlarını çoğaltabiliriz, yalnız bizim üzerinde durduğumuz konu bunlar değil daha çok çeşitli öğeleri niteleyen sıfatlardır.

1) Basit Niteleme Sıfatları :

Basit niteleme sıfatlarında yapı bakımından önemli bir özellik yoktur. Yalnız anlatımın duru kalmasını sağlayan bu sıfat takımlarında görülen doğallık, dikkatimizi çekmektedir. En belirli nitelikleriyle nitelenen varlıklara, örneklerle şöyle bir bakalım :

ala sayvan, ipek halı, ak otağ, kızıl otağ, kara otağ, kara keçe, kara koyun, alçak kışi, selvi boy, dar ağız, al yanak, kaba ökçe, öz kılıç, öz gövde, acı söz, iç Oğuz, deli dündar, bol akça, dar karın, arı su, ince bel, kırmızı kaftan, güzel yer.

Bu niteleme sıfatları oniki hikâyede de ayrı ayrı yerlerde kullanılmışlarsa da belli varlıkları nitelemek için, hiçbir değişiklik yapılmadan çeşitli yerlerde tekrar tekrar kullanılmışlardır.

2) Türemiş Niteleme Sıfatları :

Türemiş niteleme sıfatları da basitler gibi kullanılmıştır. Bunların yapı durumları dilbilgisi için önemlidir. Örneklerle durumu saptayalım :

ala sayvan, çatma kaş, alca kan, kolca kopuz, karanlık gece, akça ten, tatlı can tüylü kuş, kaygılı çoban, çakmaklı çoban, karıcık ana, azgın kâfir, alaca at, yanık ciğer, derneksiz kâfir, görklü su, erdemli kulak, yanmış arpa, güçlü er, kuvvetli çay, uzun pınar.

Bu tamlamalarda doğadaki gerçek durumla, yazarın, söylenenin görüşüne göre saptanan nitelik olduğu gibi söylenmiştir. Sıfatların isimlere kattıkları nitelik, gerçeğe uygun olan bir anlatımın doğal ayrıntılarıdır. Bunlarda aşırı bir durum görülmemektedir.

3) Kuralla Yapılmış Bileşik Sıfatlar :

Sıfat takımlarına ekler ulanarak yapılan bileşik sıfatlar gerek yapıları, gerekse nitelemede yarattıkları anlam bakımından önemlidirler. XIV. yüzyıl Türkçesindeki bu biçim yapıları çok güzel örnek olan bu sıfatlardan örnekler görelim :

sakalı uzun tan eri; ak sakallı koca; ak bürcükli ana; gögsü kaba dağ; kara dolu, azgın dinli kâfir; boz atlı aygır; ak tozluca katı yay; doksan başlı ev; dokuz kara gözlü hûb; saçı ardına örülmüş hûb; kara sağlı, alaca atlı kâfir; eğri başlı çögen; kara gözlü kız; sası dinli kâfir; ala gözlü kırk yiğit; kara gözlü yiğit; altın küpelî kalabalık Oğuz beyleri; akça yüzlü ana; al kanatlı azrail; sarı dolu Salcan Hatun; kara şapkahlı, ala gözlü kız; ak duvaklı gelin; altın işlemeli elbise; kırk oynuş Fatma.

Bu bileşik sıfatların kimi bir sıfat tamlamasına ek getirilerek (kara göz-lü; akçam yüz - lü; ak toz - lu-ca) kimi de sıfat takımı sözcüklerinin belirtenle belirtilenin yerleri değiştirilerek (sakalı uzun, gögsü güzel, saçı örülmüş) yapılmış sıfatlardır. Bunların bazıları arasına başka sözcükler girmiştir. (ak toz - lu - ca katı yay; saçı ardına örü - lü) takımlarında "katı, ardına" sözcükleri kuralla yapılmış bileşik sıfatlara eklenmiş sözcüklerdir.

Bu takımlarda da doğallığın dışında bir niteleme durumu yoktur. Kurallarla yapılmış bileşik sıfatlar, doğal nitelikleri olduğu gibi vermektedir.

4) Sözcük yinelemesiyle yapılmış pekiştirilmiş sıfatlar :

Bir isim, bir sıfatı yinelemekle yapılan sıfatlarda anlamı güçlendirme amacı vardır; böyle yapıtlara pekiştirme diyoruz. Dede Korkut hikâyelerinde böyle sıfatlar da var. Örneklere bakalım :

salkım salkım tan yelleri; kuru kuru çay;tavla tavla şahbaz at; katar katar kızıl deve; kıyma kıyma ak et; büyük büyük su;kara kara deniz; kutlu kutlu ırmak; ala ala gönderler; açık açık meydan; kunt kunt bilek; ırgap ırgap kara dağ; kanlı kanlı su; gümbür gümbür nekkâre; soğuk soğuk pınar; dolap dolap ak süt; yalap yalap yalabiyan ince don; kara kara dağlar.

Daha çok sıfatların (kuru, büyük, kutlu soğuk...), daha az isimlerin (salkım, dolap, tavla, katar...) yinelenmesiyle bazı durumları daha da göz önünde canlandıran anlatımda ayrıca bir musiki gücü de vardır. Çoğunluğunu somut isimlerin oluşturduğu bu yapıtlarda, pek çok sıfat da somut nitelikleri vermektedir. Nitelenen doğa ayrıntıları (ırmak, deniz, dağ) ve çeşitli varlıklar (at, yel, çay, pınar) somuttur. Somut adların bu denli somut sıfatlarla nitelenmeleri, önemli bir anlatım özelliğidir.

5) Eksiz isim takımı durumuyla niteleme :

Eksiz isim takımı durumunda olanlarda belirten yerinde olan isim niteleyicidir. Bu biçim kuruluşlara Dede Korkut'da da rastlıyoruz.

altın ayak, altın akça, altın beşik, tunc boru, ipek halıçe, demir don, kıl sicim, elmas cida.

Eksiz isim tamlaması olan bu takımlarda birinci adlar niteleyici ödevleriyle kendilerinden sonra gelen somut adların nelerden yapıldığını (akça, boru, sicim...) bildirirken onlara ayrı bir değer de katmaktadır.

6) Arapça sıfatlarla yapılmış takımlar:

Dede Korkut'ta yabancı dillerden dilimize girmiş sözcükler çok azdır. Bunlar arasında sıfat olanlar da azdır. Daha çok hikâyelerin dua bölümlerinde Tanrı'yı nitelemek için kullanılan sıfatlar dikkati çekiyor :

bedevi at, fani dünya, kaadir Tanrı, aziz Tanrı, cebbar Tanrı, settar Tanrı, kahhar Tanrı,

7) Farça sıfatlarla yapılmış takımlar :

şahbaz at, hûb yiğit, haramzade oğlan.

8) Renklerle yapılmış takımlar :

Dede korkut hikâyelerinde niteleyici olan renkler önemli bir yer tutuyor. Dış evrenin durumlarını, kişilerin niteliklerini renklerle saptayan bu eserde, daha çok doğanın renkleri egemendir. Çadır yaşamı içinde bulunan Türk'ün göçebe, savaş yaşamı doğa içindedir ve Türk her gün, kentlerin dışında doğayla başbaşadır. Anlatımda görülen doğanın ayrıntılarının çokluğu bundandır. Dağlar, ormanlar, dereler, yaylalar, çiçekler gerçek renkleriyle anlatıma sinmiş durumdadırlar. Renklerden en çok ak, kara, al kullanılmıştır. Bu renkler sıfat olarak geliş güzel değil tam yerlerinde görülmektedir.

ala sayvan, kızıl otağ, al yanak, alca kan ak meydan, akça ten, boz at, konur (koyu kırmızı) at, alaca at, apalaca kalkan, sarı donlu kız.

Bunlar içinde en çok kullanılan renk "kara" dir :

kara deniz, kara baht, kara kan, kara akşam, kara dağ, kara kıl, kara domuz.

Hikâyelerde niteleme sıfatlarının daha çok somut nitelikleri belirttiklerini görüyoruz. Dış evrenin tüm niteliklerinden olaylara, durumlara, kişilere göre yarayanları-

mı alan Dede Korkut'ta soyut niteliklerin az belirtildiğini görüyoruz. Niteleme sıfatları özellikle somut varlıkları, durumları, işyaları, kişileri niteleme görevindedir

dar ağız, kaba ökçe, katı taş, duru sular, ak süt, karanlık akşam, kara bağır, kara inek, alar sabah, kaba âlem, ak bürçekli ana, kızıl deve.

Soyut kavramları niteleyen sıfatlar da var. Bunlardan da birkaç örnek görelim :

kara ayıp, acı söz, yüce Tanrı, tahtı can, kaadir Tanrı, kara haber, aziz Tanrı, arı iman, al kanatlı azrail.

Kendileri soyut kavramda olan niteleme sıfatları, mecaz anlam da kazanarak niteleme ödevindedir. Bu çeşit takımlar da var :

alçak kişi, kaygılı çoban, acı tırnak, ulu kızkardeş, kalın Oğuzbeyleri, görklü Muhammet, ak alın; ağır, ulu divan, şah yiğit, alp ozanlar, görklü gelin.

Yukarıdaki tüm örnekler bize Dede Korkut Hikâyeleri'nin anlatım özelliğinin bir ayrıntısını veriyor : XIV. yüzyılda arı, duru, öztürkçeyle yazılmış olan bu anıt eserde, düz dolaysız, gerçek bir anlatım vardır. Doğal mecazlar ve doğal sanatlarla oluşan anlatımda niteleme sıfatları kimi yerlerde tam yerinde olumlu bir ödev nedeniyle, kimi yerlerde de sözgeleş, masal anlamında uygun olduğu, gerektiği için kullanılmıştır.

Cümle yapılarında Türkçe'mizin arı özelliğini gördüğümüz bu hikâyelerde düz, yalın anlatım önem kazanmıştır. Çünkü, destan - hikâye, bir olay akışıdır. Olay akışında uzun betimler yoktur. Uzun betimler, hattâ kısaları da olmadığı için sıfatlar az kullanılmıştır. Niteleme sıfatlarının yalnız gerekli yerlerde kullanılması, anlatımı yalınlık yönünden güçlendirmiş, devrim bölümlerinde de niteleme somutları ve gerçek iç özellikleri niteleyerek anlatımı ağırlaştırmamıştır. Bu uçarı, duru anlatımdaki sıfatlar da ayrıca bir önem taşımaktadır.

Atışma Birincisi Âşık Yaşar Reyhani

— III —

ŞİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Yazan : Muhan BÂLİ

Tez gel
Cemaatten
Geriye kalma
Reyhani'nin
Sevdiçeği
Güzelsin
Aç gözünü
Boş boşuna
Koçalma

III

Benim bu derdime derman
Ola mı bilmem efendim
Yazılmış bozulmaz ferman
Kalemi bilmem efendim
Her tarafım gizli çiban
Dele mi bilmem efendim.

Buna tabib çare bilmez
Yar gelip yarsa gerektir.
Ben aşkı ikrarında

Ta ulu divana kestim
Bahtım siyah gönlüm yanık
Bağrımı hicrana kestim.
Şifayı derdeme ezel.

Olan kabristana kestim.
Bir nazar eyleye Rahman
Halimi görse gerektir

Dedi derdin söyle bana
Dilim tutmaz hicab ettim
Eyyübün yarısı değil

Durup anda hesap ettim
Derdim bana derman iken
Şekvayı ızdırab ettim

Reyhani yar gözlerinde

Bu hali bilse gerektir

IV

Nisan geldi kara taşta gidelim
Ne hoş gelmiş o dağlara bir çiçek
Toplayıp koklayıp derman edelim
Belki derdimize çare bir çiçek.

Haşhaş gağum tutmuş uzaktan bakar
Nergiz gelin olmuş ay yıldız takar
Yarpuz, keklük otu ne güzel kokar.

Âşık olmuş o efkâra bir çiçek.
Konar figan eder bir gönül kuşu
Sardı beni çıkmadım yokuşu
Halı gibi tabiatın nakışı

Örnek vermiş ara ara bir çiçek.
Lâlenin kırmızı siyah fesi var
Sarı taşta ala geyik sesi var

Bundan önceki iki yazımızda Reyhani'nin hayatından (1) ve sanatından (2) bahsetmiş, Doğu Anadolu'nun bu güçlü ozanını okuyucularımıza tanıtmaya çalışmıştık. Bu yazımızda eserlerinden örnek verecek, onun en çok başarı sağladığı şiir dalı olan atışmaları üzerinde duracağız.

Yaşar Reyhani, halk şiirinin hemen her şeklini kullanmış, çok şiir söylemiş ve yazmış bir âşıktır. Öyle ki atışma da dahil sazi eline aldığı zaman hiç bir meydandan boş döndüğü, sözün tükenip de sazın susuğu görülmemiştir.

Bu yazımızda Reyhani'nin cinaslı kitalarından, kesiklerinden, semailerinden, koşmalarından örnekler verip âşıklar destanını sunacağız.

Reyhani'nin atışmalarını bir başka yazıda ele almak niyetindeyiz.

I

Şu başında üryan olup çimenler.
Ne anlasım ak nicedir kara ne,
İssiz dağ başında çayır çimenler,
Soldu gitti tipiye ne kara ne.

Âşıkların yüzü olur ak yarım,
Dere isen deryalara ak yarım,
Herkes giymiş sarı yeşil ak yarım,
Yash mısın giyindiğin kara ne.

Der Reyhani görüm yüzün gül senin,
Yanağından rengin almış gül senin,
Bülbül isen has bahçede gül senin,
Boşuna düşmüşsün gam efkâra ne,

II

Gel güzelim
Gel canım
Gel dilberim
Gel beni
Ah ile
Hicrana salma

Ala gözlerine
Âşık olmuşum
Ne olur canımı
Vermeden alma
Öldüğümde
Açık gider
Gözlerim.

"Türk Folklor Kurumu,, nun Yıllık Kongresi

GENEL BAŞKAN İHSAN HİNÇER YENİ DÖNEMDE VAZİFE ALMAYI REDDETTİ

Yazan : Bora HİNÇER

Türk Folklor Kurumu yıllık kongresi, 12. 1. 1969 da, Cağaloğlundaki İstanbul Erkek Lisesi Mezun ve Mensupları Cemiyeti salonlarında yapılmıştır. Kongreyi başta Millî Eğitim Bakanlığı Millî Folklor Enstitüsü Müdürü Cahit Öztelli olmak üzere tanınmış folklorcular da ilgi ile izlemiştir.

Kongrenin açış konuşmasını Genel Başkan İhsan Hınçer yapmış ve Genel Kurul'a başarılar dilemiştir. Bundan sonra Başkanlık Divanı seçimi yapılmış, Ergül Güryel ve Cahit Öztelli birinci ve ikinci başkanlığa, Emrullah Öztürk ve Kemal Yıldırım da sekreterliklere seçilmişlerdir.

Daha sonra Sekreter Oktay Güzelbey, geçen dönemde ait Yönetim Kurulu Çalışma Raporu'nu okumuş, bunu, Halk Müziği, Halk Oyunları, Derleme ve Araştırma, Basın - Yayın, Dış Münasebetler Müdürlükleri yöneticilerinin okuduğu raporlar takip etmiştir. Genel Muhasip Ünal Süzgün'ün muhasebe raporunu okumasından sonra da Denetleme Kurulu raporu okunmuş ve İbra'ya geçilmiştir. Bir yıldan fazla bir müddetle Türk Folklor Kurumu'nu, Türk Folkloru adına başardıkları başarıya ulaştıran Yönetim Kurulu İbra edilmiştir.

Tenkidler ve Dilekler bölümüne geçilmeden, kongre

arifesinde Kurum'a üye olarak kaydını yaptıran İstanbul Milletvekili Muhittin Güven'in söz istediği görülmüştür. Güven, hemen Ankara'ya gitmesi gerektiğinden ilk sözü aldığı belirterek, Kurum'a yararlı olabileceğini, bu yüzden Genel Başkanlığa talip olduğunu açıklamış ve salonu terketmiştir.

Seçimlere geçilmeden önce, üyeler, adaylar üzerinde münakaşaya varan konuşmalar yapmışlardır. Bu sırada geçen devre Genel Başkanı İhsan Hınçer söz alarak bir konuşma yapmış ve geçen yılki kongreden önce bir çok Kurum üyesinin kendisini ziyaret ederek başkan olması için sürekliliği ısrarlarında bulunduğunu, bu ısrarlar karşısında sadece bir yıl için bu şerefli vazifeyi kabul ettiğini, esasen çeşitli yollarla Türk Folkloru'na devamlı olarak hizmet ettiğini belirtmiş, yeni dönemde bu vazifeyi kesin olarak kabul edemeyeceğini söylemiş ve yine kendisini genel başkanlığa aday gösterenlere teşekkür ederek, seçimlerin Kurum için hayırlı olmasını dilemiş, kendisine oy verilmemesini rica etmiş ve salondan ayrılmıştır.

Bundan sonra, üyeler yine adaylar hakkında konuşmuşlar, bazıları, adaylardan Muhittin Güven'in folklorla bir ilişkisi bulunmadığını, siyasi bir kişiliği ol-

duğunu ve milletvekili olduğu için Ankara'da ikamet ettiğini, halbuki tüzüğe göre Genel Başkan'ın ikametgâhının İstanbul'da olması gerektiğini söyleyerek adaylığını itiraz etmişlerdir. Bu konuda yapılan tartışmalardan sonra seçimlere geçilmiştir. Tüzüğe göre önce Genel Başkanlık için seçim yapılmış ve adaylığını koymadığı halde İhsan Hınçer, oyların en çoğunu (53 oy) almıştır. Ancak 2/3 çoğunluk sağlanamadığı için ikinci tura geçilmesi icabetmiştir. Fakat bu sırada bazı üyeler, seçimlerin bir hafta sonraya ertelenmesini teklif etmişlerdir. Yine bu konuda konuşmalar yapılmış ve seçimler 19 Ocak 1969'a ertelenmiştir.

19. 1. 1969 pazar günü, üyelere bir ilân veya mektupla duyuruda bulunulmadan Aksaray, Oruçgazi İlkokulu'nda, bir hafta öncesine nazaran çok daha az bir üye topluluğunun katılmasıyla yapılan seçimlerden önce tüzüğün bazı maddeleri ve bu arada "başkan ikametgâhının yeri" ile ilgili madde değiştirilmiştir. Bundan sonra seçimlere geçilmiş ve aşağıdaki neticeler alınmıştır :

Yönetim Kurulu : Muhittin Güven (genel başkan), Fikret Değerli (genel sekreter), Ali Altaylı (genel muhasip), Suha Akper, Kâzım Aydılek, Selâmi Yılmaz, Yılmaz Tek-

Kavalın bir acı inlemesi var
Çobanı düşürmüş zara bir çiçek
Her yanı bir nokta hurufat gibi
Bol mürekkep çeşmelerin kâtibi
Sayfa sayfa kat kat bir kitap gibi
Beyaz dağ üstüne kara bir çiçek.
Sinekler vızılar uçar kelebek
Arı haramiye karşı cenge cenk
Yaylalar üstüne çeşit çeşit renk
Kâkül olmuş güzellere bir çiçek.
Ben de bir sâirim Reyhanî adım
Sorun çiçeklere az mı ağladım
Benim tablattan tek bir muradım
Devşireyim nazlı yare bir çiçek.

V

Bir derdsiz diyara varmak istedim
Gördüm yürüdüğüm yol benim gibi
Meenun gibi bir Leylâyı aradım
Sitemle yaralı çöl benim gibi.
Varsa maharetin meydanıma çık
Yaralı aveyım ceylânım kaçık
Gurbet tabutunda gözlerim açık
Eğer âşık isen öl benim gibi.
Reyhanî'yim hasret gözüm süzülür
Göz gördü el yetmez bağrım ezildi
Kemiğim çürüdü derim üzülür
Var mı âlemde kul benim gibi.

VI

Zuhrap yaylasında bir güzel gördüm
Emsalsiz yaranmış cihana keklik
Vardım konağına bir selâm verdim
Hizmet ile durdu divana keklik.
Mor çiçek bitinin bastığı yerler
Yüzünde yer almış tomurcuk terler
Sordum üç bacının büyüğü derler
Yeni bir gül dikmiş gülşene keklik.
Ala gözler kudurettin nakışlı
Züleyha bakışlı dürdane dişli
Anadan ayrılmış mahzun bakışlı
Benzer bir yaralı ceylana keklik .
Altın beyaz giymiş üstünden sarı
Kar çiçeği gibi gözler baharı
Ak göğsü üstünde Gürcistan narı
Şah gibi hükmeder zamana keklik.
Çeşme olsa herkes gelir içmeye
Gonca olsa göz dikerler açmaya
Koymam kapımızdan kimse geçmeye
Yar olsa Âşık Reyhan'a keklik.

VII

Arkadaşlar ben yolumu şaşırtdım
Akşam oldu güneş battı çöl garip
Ayrılık hasretin boydan aşırtdım
Ana gelmez ata gelmez il garip.
Aşkımдан uğradım müşkül hallere
Akan göz yaşımı kattım sellere

Açılmadan hozon değdi dallara
Ah elinden bülbül uçtu gül garip.
Âşık Reyhanî'yim gamım bitmedi
Ahdimde durmaya gücüm yetmedi
Ayrılık anında sazım ötmedi
Ağladı saz, perde bozuk tel garip.

VIII

Şarkın dört yanından nice
Aşıklar meydana geldi
Feryat etmek gündüz gece
Bayburtlu Hieran'a geldi,
Ciphnısta Baba İlhan
Ondan baştır Âşık Burhan
Tortum'da ihtiyar Umman
Bağrı yana yana geldi.

Yusufelinde Huzuri
Müdamî de onun yarı
Şavşetli Deryamî zari
Bu üçü mizana geldi.

Yaşı seksen beş Nihani
Bardızdır onun meskeni
Çermikli Mevlit İhsani
Divanı Narman'a geldi.

Akyarlı Dursun Cevlânî
Arpaçayında Elvanî
Meclislerin şad insani
Sosgertli Hieran'a geldi

Mihmanî aşkın delisi
Nevzat alem sokterisi ?
Aşk ile ilmin arısı
Cemal, Kâğızman'a geldi.

Derikte Âşık İhsani
Veysel gibi âşık hani ?
Sularî'nin hoş lisanı
O güzel Tercan'a geldi.

Ali İzzet Özkan ağlar
Güründe Şah Turna Çağlar
İstanbul'da Beyhani var
Daimî, Erzincan'a geldi.

Kars'ta Âşık İslâmazar
İlhamî hasmını bozar
Abbâs, Musa, Sadi de var
Gerisi noksana geldi.

Âşık Nesimî, Çırakman
Ankara'da açar meydan
Gül Ahmet aşka bağubun
Hepisi yan yana geldi

Başı gitse gitmez sesi
Vatan için inlemesi
Namık Kemal'in rutbesi
Güllüşah - İhsan'a geldi

Âşıkların gam köşesi
Tükenmedi endişesi
Her taraftan dost nağmesi
Alvarlı Reyhan'a geldi

Tavuk Çobanı Dede Masalı

Derleyen : Numan KARTAL

(Anlatan : İsmigül Tunca. Derleniş yeri ve yılı : Kandıra - Bakırlı Köyü, 1958).

Bir varmış bir yokmuş diye başlarım söze. Çok görmüş geçirmişim derim size. Ben bir ihtiyar pırfaniyim, kolay kolay anlaşılman. Derdime derman arar, ama derman bulmam. Şimdi koşun başıma, oturun ocak başına. İşte sazım işte mızrabım. Dökülen nağmelerdir hayatım. Korkmayın, dokununuz sazın teline. O anlatacak masalı size, bu böyle biline.

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde. Develer tellal, pireler berber iken, ben anamın anasının beşiğini tıngır mıngır sallayan iken. Çalışana iş çok, çalışmaya hiç yok demişler. Yaşıyanların tümüne iş vermişler.

İşte böyle zamanlardan birinde, ihtiyar bir dede, ahım şahım demiş, ahu du-

dal.

Denetleme Kurulu : Altay Uysal, Oktay Güzelbey, Ertuğrul Yılmaz.

Onur Kurulu : İhsan Hınçer, Ünal Süzgül, Hasbettin Altınok, Cavit Şentürk, Kemal Zeki Gençosman.

Fahri Başkan : Sevgi Babaoğlu.

Türk Folklor Kurumu'nun yeni Yönetim Kurulu'na başarılar dileriz.

dum nerde diye söylenmiş. Varmış bir köye, oturmuş erik dibine. Düşmüş erikteki balkabağı tepesine. Baş yarılmış, ihtiyarın yüreği yanmış. Bağırılmış, duyan olmamış. Sonunda da dayanıp uykuya dalmış. O anda Dudu derler boyu kısa, sırtı kanbur biri oradan geçerken ihtiyarı görmüş. Seslenmiş :

— Başı kanlı, gözleri gamlı, ak sakallı ihtiyar dede, işin nedir senin söyle.

İhtiyar karşılık vermiş :

— Dünyada yalnızım,

Dudum dur nazlım. Ayrı koyan Tanrım, kavuşturur yanıkları bazı. Kavuşmak-tır dedenin de Dudusuna niyazi.

Dudu, kendi adını söylememiş. İhtiyara çalışmak gerek deyip iş teklif etmiş. O günden sonra olmuş ihtiyar köye tavuk çobanı. Günebirlik güdermiş tavukları.

Bir gün gelmiş, tavukları kaybetmiş. Ne etsem ne eylesem, akşama acep etmeye başlamış. Can bu, dayanılır mı, korunmak gerek diye akıl etmiş. Sinmiş ağacın uğruna (gölgesine, ağacı siper alma) dede. Ayı da üvez yemeye başlamış. Ayı yerken üvez dede de bir üvez eline almış. Ayıya bir oyun edeyim de buradan gideyim diye düşünmüş. Elinde üvez ay ışığına doğru uzatmış. Ayının anıyaacağı dilden, biraz da gönülden "gönü" diyecekken "rönü" diye bağırılmış. Can bu, ayı da korkmuş, korkuyla yere hoplamış. Balkabağı gibi çat diye çatlamış.

lenmiş te kendisine yol gös- teren olmamış. Sonra almış sazı eline, vurmuş sazın teline. Ama sazı da derdine derman bulmamış. Köylüler de tavukları kaybetti diye dedeyi eve koymamış.

Ay da şavukmuş (aydınlıkmuş). Gündüz gibi ortalık aydınlıkmuş. Ağrısız başım, tuzsuz aşım demiş dede, gitmiş tarlalık içinde bir üveze. Pinmiş tepesine, başlamış üvez yemeye. Kendisi üvez yerken, yalnızlığının acısını giderirken bir ayı da çıkmış üvezin tepesine. Almış dedeyi bir korku. Vücut tiril tiril, dişler zangır zangır etmeye başlamış. Can bu, dayanılır mı, korunmak gerek diye akıl etmiş. Sinmiş ağacın uğruna (gölgesine, ağacı siper alma) dede. Ayı da üvez yemeye başlamış. Ayı yerken üvez dede de bir üvez eline almış. Ayıya bir oyun edeyim de buradan gideyim diye düşünmüş. Elinde üvez ay ışığına doğru uzatmış. Ayının anıyaacağı dilden, biraz da gönülden "gönü" diyecekken "rönü" diye bağırılmış. Can bu, ayı da korkmuş, korkuyla yere hoplamış. Balkabağı gibi çat diye çatlamış.

Dedenin "nönü" demesiyle ayı, dünyasından terki hayat etmiş. Dede, kurtulmuş, çok şükür demiş. Ellerini açmış Tanrı'ya. Tanrı, belâlardan dostu düşmanı kayıra, demiş te gönlü sevinçle dolmuş. Bu sevinçle yola koyulmuş. Az gitmiş uz gitmiş derken tekrar köye gelmiş. Etmeyin, eylemeyin dostlar, dost başına Allah vermeye

ETİBANK

ETİBANK
bankacılıkta önderETİBANK
enerji de hanımETİBANK
madencilikte rekor

ETİBANK GÜVENE BİLECEĞİNİZ YEGANE BANKADIR

(Basın : 60338 - A. 20397 - 28)

deyip olanları bir iyice anlatmış. Ama dinleyen kim. Gene kovmuşlar dedeyi köyden.

Bu sefer dede tekrar yola koyulmuş. Ah Dudum olsa bu haller başıma gelir mi diye söylenmiş. O sırada bir ak kuş gelmiş, dedenin başında kanat çırpıp selâm vermiş. Sonra dile gelip Dudun seni Akpınarda bekliyor diye söylemiş.

Dede var gücüyle yola

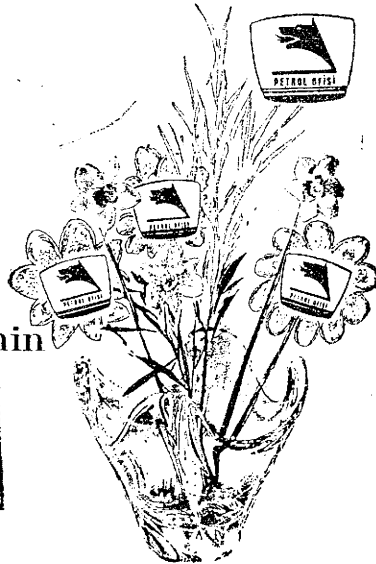
koyulmuş. Sevincinden bir hoş olmuş. Artık ne ekmek yerim, ne de tavuk güderim demişte Akpınar'a gelmiş. Bir de ne görse... Dudu denilen bu kişi, kendisine iş teklif eden değil mi. Sarılmışlar birbirlerine. Ahlanıp koklaşmışlar. Mutlu dünyalarına dalmışlar.

Gökten üç elma düşmüş. Üçü birbirinden al. Al murattır, onlar da murada ermişler. Darısı ermemişlerin başına.

Petrol Ofisi

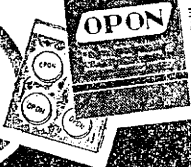
sayın
müşterilerimizin
bayramını
kutlar ve
mutluluklar
diler

(Basın : 60183 - A. 20304 - 27)

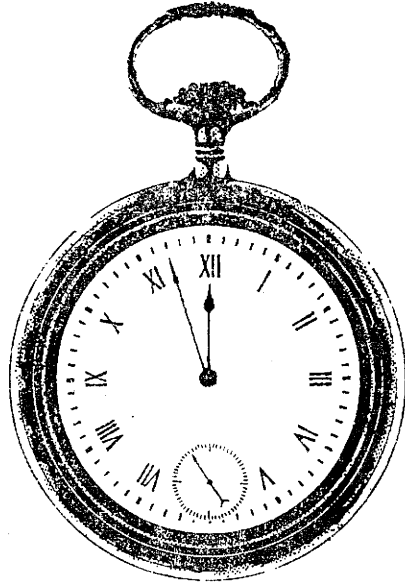
Şiddetli baş ağrılarına karşı

OPON
KULLANINIZ

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago, romatizma ağrılarını teskin eder
OPON, bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında faydalıdır
OPON, günde 6 tablet alınabilir

(Yeni Ajans : 775 — 29)

Reklâm, işlerinizi saat gibi yürütür

REKLÂM VE TANITMA FAALİYETLERİNİZİ
yurt içinde ve dışında
EN ETKİLİ VE EN İSRAFSIZ ŞEKİLDE YÜRÜTMEK İÇİN
Kurumumuz hizmetlerinden faydalanınız

BASIN İLÂN KURUMU

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no. 1. kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01. İstanbul

(Basın : 60977 — 30)

Yıllık abonesi : 12,
altı aylık abonesi : 6
liradır.
Yurd dışı senelik abone :
₺ 3, 00 1

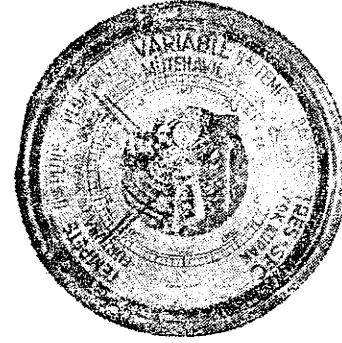
TÜRK FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Basılmıyan yazılar
istenince geri gönderilir.
Dizgi ve baskı :
HALK MATEBAASI
İstanbul

Sahibi : İHSAN HİNÇER
Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :
BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul. Tel. : 22 49 74

TÜRK FOLKLOR (= HALKBİLGİSİ) DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR

Tedbirli davranmayı severseniz... Sonunda pişman olmak istemezsiniz...

...ve
her zaman, her yerde
benim hizmetlerimden
faydalanmak için...

BUZDOLABİNİZİ,
ÇAMAŞIR MAKİNANIZI,
GAZ SOBANIZI,
TERMOSİFONUNUZU,
ELEKTRİK SÜPÜRGENİZİ
VE OCAĞINIZI SEÇERKEN
MUTLAKA

ARÇELİK

MARKASINI TERCİH EDİNİZ.

ARÇELİK

SENEDE 365 GÜN SERVİS

(Yeni Ajans : 777 — 31)

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basın: 60165 — 33)

AKBANK'ta hesabınız
varsa

şansınız
avucunuzun
içindedir

AKBANK

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
**MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ**
için de

**TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR**

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

(Folklor : 35)

nezle

ve grip başlangıcında
GRİPİN, bir çok fenalıkları önter.
GRİPİN, baş, diş, adale, sinir,
lumbago, romatizma ağrılarını
teskin eder.
GRİPİN, bayanların muayyen
zamanlardaki sancılarında
faydalıdır.

GRİPİN

**ANADOLU
BANKASI**
SİZİN EŞİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
kısacası
AİLENİZİN BANKASIDIR

Folklor : 36)

**FILİZ
ÇAYI**

USTON VASIFLI ÇAYLARIN HARMANILILE HAZIRLANMIŞTIR

(Basın : 60020 — 37)